

ПРАВААБОРОНЦЫ ЗА СВАБОДНЫЯ ВЫБАРЫ

Выбары*2024. Выніковая аналітычная справаздача па выніках назірання за выбарамі дэпутатаў у адзіны дзень галасавання 25 лютага 2024 года

*Экспертная місія па назіранні за выбарамі*2024¹ арганізаваная Беларускай Хельсінкскім Камітэтам і ПЦ "Вясна" ў межах кампаніі "Праваабаронцы за свабодныя выбары". Місія збірае і аналізуе інфармацыю аб выбарчай кампаніі па адкрытых крыніцах і наведаных ад выбаршчыкаў з Беларусі.*

ЗМЕСТ

ВЫСНОВЫ 1

РЭКАМЕНДАЦЫІ 8

СИТУАЦЫЯ НАПЯРЭДАДНІ ВЫБАРАЎ 11

УМОВЫ НАЗІРАННЯ 14

ПРАВАВАЯ БАЗА 19

ВЫБАРЧЫЯ КАМІСІІ 22

ВЫЛУЧЭННЕ І РЕГІСТРАЦЫЯ КАНДЫДАТАЎ 23

ПЕРАДВЫБАРЧАЯ АГІТАЦЫЯ 26

ДАТЭРМІНОВАЕ ГАЛАСАВАННЕ 27

ГАЛАСАВАННЕ Ў ДЗЕНЬ ВЫБАРАЎ (УКЛЮЧНА З ГАЛАСАВАННЕМ ПА МЕСЦЫ ЗНАХОДЖАННЯ ВЫБАРШЧЫКАЎ) І ПАДЛІК ГАЛАСОЎ 30

Яўка 30

Умовы галасавання 33

Абвясчэнне вынікаў галасавання 36

СКАРГІ І ЗВАРОТЫ 41

ВЫСНОВЫ

¹ "Выбары*" у дачыненні да выбарчай кампаніі-2024 выкарыстоўваецца кампаніяй "Праваабаронцы за свабодныя выбары" з зорачкай, каб падкрэсліць умоўны характар гэтага тэрміна, паколькі любая свабодная і справядлівая выбарчая кампанія прадугледжвае, перш за ўсё, умовы, калі ў поўнай меры рэалізуюцца правы і свабоды, уключна з свабодай слова, свабодай мірных сходаў і асацыяцый, правам удзельнічаць у кіраванні сваёй дзяржавай, свабоду ад дыскрымінацыі, што ў цяперашні час у Беларусі практычна адсутнічае

Адзіны дзень галасавання ўведзены ў Беларусі па выніках змянення Канстытуцыі на рэферэндуме 2022 г. Выбары* дэпутатаў² Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу восьмага склікання і мясцовых Саветаў дэпутатаў дваццаць дзвятага склікання былі прызначаныя на 25 лютага 2024 г. Указам № 367 ад 20 лістапада 2023 г.

Экспертная місія па незалежным назіранні за выбарамі дэпутатаў у адзіны дзень галасавання 25 лютага 2024 года ў межах кампаніі "Праваабаронцы за свабодныя выбары", якая аб'ядноўвае Праваабарончы цэнтр "Вясна" і Беларускае Хельсінкскае Камітэт, ставіць сваёй мэтай ацэнку выбарчага працэсу з пункту гледжання беларускага заканадаўства і міжнародных стандартаў свабодных і дэмакратычных выбараў, інфармаванне беларускай грамадскасці і міжнароднай супольнасці аб ходзе падрыхтоўкі і правядзення выбараў*, а таксама аб выніках назірання.

Выбары*2024 у Беларусі праходзілі ва ўмовах бесперапынных рэпрэсій; ва ўмовах фактычнай адсутнасці свабоды выказвання меркавання, мірных сходаў і асацыяцый; у атмасферы татальнага страху і ў зачышчаным палітычным полі. Працягваюцца рэпрэсіі супраць любых праяваў таго, што ўспрымаецца ўладамі як палітычная актыўнасць; ліквідаваныя незалежныя СМІ і сотні арганізацый грамадзянскай супольнасці, уключаючы ўсё праваабарончымі. Пасля перарэгістрацыі ў краіне засталіся 4 палітычныя партыі з 16, усе апазіцыйныя партыі былі ліквідаваныя, а іх сябры не могуць ажыццяўляць партыйную дзейнасць пад пагрозай пераследу паводле артыкула 193-1 Крымінальнага кодэкса Рэспублікі Беларусь, які быў вернуты ў крымінальнае заканадаўства ў пачатку 2022 года.

Пасля поствыбарчага крызісу 2020 года і канстытуцыйных змяненняў 2022 года адбыліся істотныя змены ў прававым рэгуляванні выбараў. Гэтыя змены накіраваныя на зніжэнне ролі парламента, звужэнне кола ўдзельнікаў электаральных працэсаў, абмежаванне выбарчых правоў грамадзян і павышэнне кантролю ўладаў над выбарчым працэсам.

Праведзены кампаніяй "Праваабаронцы за свабодныя выбары" маніторынг усіх этапаў выбарчай кампаніі дазваляе зрабіць выснову, што выбары* дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу восьмага склікання і мясцовых Саветаў дэпутатаў дваццаць дзвятага склікання не адпавядалі міжнародным стандартам правядзення дэмакратычных і свабодных выбараў, а таксама суправаджаліся шматлікімі парушэннямі Выбарчага заканадаўства Рэспублікі Беларусь. Усе этапы выбарчага працэсу не проста кантраляваліся ўладамі

² "Дэпутат" ды іншыя назоўнікі марфалагічнага мужчынскага роду выкарыстоўваюцца ў значэнні агульнага роду і абазначаюць усе гендары.

адміністрацыйна, а былі імі арганізаваны для ўтрымання ўлады, імітацыі народнай падтрымкі і згоды ў грамадстве. Пра гэта сведчаць: непразрыстае фармаванне выбарчых камісій; узгодненыя ўладнай вертыкаллю спісы людзей, якія вылучаюцца ў кандыдаты, зарэгістраваных кандыдатаў і "абраных" дэпутатаў; агітацыя, якая імітуе палітычную актыўнасць, але мерапрыемствы і іх медыйнае асвятленне будаваліся вакол агульных заклікаў прыйсці прагаласаваць; працяг практыкі прымусу выбаршчыкаў да ўдзелу ў датэрміновым галасаванні; атмасфера запалохвання з забаронамі на фатаграфаванне і вынас бюлетэняў, рыторыкай адносна "планаў экстрэмістаў" і супрацоўнікамі міліцыі на ўсіх участках для галасавання; непразрыстая працэдура падліку галасоў з адсутнасцю даных па ўчастках; поўная адсутнасць незалежных назіральнікаў. Вынікі выбараў*2024 не адлюстроўваюць рэальнае волевыяўленне грамадзян Беларусі.

Выбарчыя камісіі

- фармаванне тэрытарыяльных выбарчых камісій (ТВК), акруговых выбарчых камісій (АВК) і ўчастковых выбарчых камісій (УВК), якія з'яўляюцца важным механізмам дэмакратычнага выбарчага працэсу, пацвердзіла курс на абсалютны кантроль уладамі над усімі этапамі выбараў*2024;

- было ўтворана 5 411 УВК (на 374 менш, чым на мінулых выбарах у Палату прадстаўнікоў і на 459 менш, чым на мінулых мясцовых выбарах). У іх склад увайшло 57 233 чалавекі. Скарачэнне колькасці УВК ды іх складу пры павышэнні нагрузкі (адзіны дзень галасавання для парламенцкіх і мясцовых выбараў*) можа сведчыць пра ўпэўненасць уладаў у адміністрацыйнай кантраляванасці ўсіх працэсаў, а таксама ў нізкай палітычнай актыўнасці выбаршчыкаў і нізкай рэальнай яўцы (на фоне адтоку насельніцтва), і пра жаданне ўладаў уключыць у камісіі выключна лаяльных людзей;

- этап вылучэння ў выбарчыя камісіі суправаджаўся ціскам з боку праваахоўных органаў у выглядзе ператрусаў і праверак у дачыненні да людзей, якія праяўлялі актыўнасць падчас папярэдніх электаральных кампаній, што толькі ўмацавала атмасферу страху і з'явілася своеасаблівым сігналам для патэнцыйных удзельнікаў выбарчай кампаніі аб магчымых наступствах прыняцця ўдзелу ў дзейнасці камісій;

- большасць прадстаўнікоў у склад АВК (74,3%) і значная частка — у склад ТВК (47,1%) вылучаныя праўладнымі грамадскімі аб'яднаннямі; 4 палітычныя партыі вылучылі 2,83% прадстаўнікоў у ТВК і 16,3% у АВК; доля прадстаўнікоў палітычных партый у складзе ТВК і АВК застаецца па-

ранейшаму нязначнай (2,9% і 15,6% адпаведна) у параўнанні з доляй прадстаўнікоў грамадскіх аб'яднанняў (44,5% і 57,8% адпаведна); ва УВК прадстаўнікі 4 палітычных партый занялі 4 763 (8,3%) месцаў ва УВК, прадстаўнікі грамадскіх аб'яднанняў — 27 880 (48,7%) месцаў;

- асноўным рэсурсам выканаўцаў, якія забяспечваюць правядзенне выбараў*, як і раней, з'яўляюцца пяць найбуйнейшых грамадскіх аб'яднанняў (БРСМ, "Белая Русь", Саюз жанчын, Саюз ветэранаў, Фонд міру) і прафсаюзы, якія ўваходзяць у ФПБ, якія маюць (акрамя Фонду міру) з 2023г. заканадаўча замацаваны асаблівы статус набліжанасці да дзяржавы; працэнт праходнасці вылучаных імі прадстаўнікоў у склад камісій складае 98,7% у ТВК і 99% у АВК;

- адміністрацыйны кантроль над фармаваннем камісій і накіраванасць рашэнняў аб зацвярджэнні іх складу пацвярджаюцца суадносінамі вылучаных і абраных чальцоў: 98,4%;

- захоўваецца гендарная дыспропорцыя: доля жанчын (81,7% у складзе ТВК і АВК і 74,7% у складзе УВК) значна перавышае долю мужчын (18,3% і 25,3% адпаведна);

Вылучэнне і рэгістрацыя кандыдатаў

- вылучэнне і рэгістрацыя кандыдатаў прайшлі практычна пры поўнай адсутнасці палітычнай кампаніі як такой: не было інфармацыйнай кампаніі ад палітычных партый, у публічнай прасторы адсутнічалі заклікі да выбаршчыкаў падпісвацца за кандыдатаў. Поўная зачыстка публічнай прасторы не ўспрымаецца ўладамі як дастатковая гарантыя ад выказвання розных палітычных меркаванняў: скарацілася колькасць месцаў для збору подпісаў, каб вялікі збор людзей на падставе збору подпісаў не ўзнікаў у людных і зручных месцах. Пікеты па зборы подпісаў праходзілі хутчэй для стварэння бачнасці, у некаторых гарадах наогул не былі прыкметныя; шэраг сведчанняў і абставінаў збору подпісаў кажа аб высокай ступені адміністрацыйнага кантролю, актыўным выкарыстанні адміністрацыйнага рэсурсу, якое хутчэй накіраванае не на масавае прыцягненне выбаршчыкаў, а на імітаванне палітычнай актыўнасці і на спрашчэнне працы ініцыятыўных груп;

- на фоне агульнай атмасферы страху, у тым ліку, праз рэпрэсіі ў дачыненні да выбаршчыкаў, якія паставілі свае подпісы за вылучэнне альтэрнатыўных кандыдатаў на прэзідэнцкіх выбарах 2020 г., актыўнасць па вылучэнні шляхам збору подпісаў выбаршчыкаў у параўнанні з мінулымі выбарамі ў Палату

прадстаўнікоў знізілася амаль у тры разы; а ў мясцовыя Саветы дэпутатаў — у паўтара раза;

- амаль усе ініцыятыўныя групы былі зарэгістраваныя: на ўзроўні выбараў* у Палату прадстаўнікоў толькі па 2 заявах прынята рашэнне аб адмове ў рэгістрацыі (аднаму з іх – адзінаму, мяркуючы па даступнай інфармацыі, незалежнаму кандыдату, лідару ліквідаванай партыі "Зялёныя" Д. Кучуку); на ўзроўні выбараў* у мясцовыя Саветы 8 заяў было адклікана, 19-ці адмоўлена ў рэгістрацыі, у дачыненні да 1 заявы прынята рашэнне аб адмене рэгістрацыі;

- вылучана 18 999 прэтэндэнтаў у кандыдаты ў дэпутаты мясцовых Саветаў, што значна менш у параўнанні з мінулай кампаніяй, пры гэтым у параўнанні з выбарамі 2018 г. зменшылася на 15,7% колькасць кандыдатаў, вылучаных грамадзянамі шляхам збору подпісаў, і павялічылася на 19,5% колькасць кандыдатаў, вылучаных палітычнымі партыямі (за кошт створанай у 2023 г. партыі "Белая Русь");

- зарэгістравана 18 802 кандыдаты ў дэпутаты мясцовых Саветаў пры захаванні тэндэнцыі мінулых цыклаў з нізкім адсоткам адмоваў (0,65%). Сярэдняя колькасць зарэгістраваных кандыдатаў на пасялковым узроўні – роўна адзін кандыдат на месца і 1,2 кандыдата на акругу на сельскім узроўні, г. зн. мясцовыя выбары* праходзілі практычна на безальтэрнатыўнай аснове, што паказвае на адсутнасць палітычнай ініцыятывы і вельмі высокую ступень адміністрацыйнага кантролю (загадзя ўзгодненыя спісы кандыдатаў, што вылучаліся), а таксама з'яўляецца следствам атмасферы страху;

- зарэгістравана 265 кандыдатаў у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў пры самым нізкім працэнце адмоваў (8,4%), што паказвае на перадвызначанасць працэсаў вылучэння. Мяркуючы па ўсім, уладамі была пастаўлена задача мець 2 кандыдатуры ў выбарчым бюлетэні на кожнай акрузе, для таго каб забяспечыць фармальную канкурэнтнасць;

- аналіз спісаў зарэгістраваных кандыдатаў дазваляе канстатаваць яго цалкам "наменклатурны" характар: большасць кандыдатаў займаюць кіруючыя пасады, практычна адсутнічаюць кандыдаты рабочых прафесій. У адрозненне ад мінулых выбарчых цыклаў, усіх кандыдатаў можна назваць праўладнымі, палітычная барацьба паміж імі адсутнічала;

- доля зарэгістраваных жанчын – кандыдатак у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў узрасла да 34,7%, што больш, чым у 2019 г. (27%); доля жанчын-кандыдатак у дэпутаты мясцовых Саветаў узрасла да 53,7%, што таксама больш, чым у 2018 г. (49,1 %)

- адзначаны рэзкі рост партыйнага прадстаўніцтва за кошт створанай у 2023 г. Беларускай партыі "Белая Русь": яе чальцамі з'яўляюцца 42,3% кандыдатаў у

Палату прадстаўнікоў і 27,6% кандыдатаў у мясцовыя Саветы, пры гэтым імітацыйны характар такой партыйнасці відавочны з наяўнасці значнай колькасці акругаў, дзе супрацьстаяць адзін аднаму чальцы гэтай партыі;

- доля дзеючых дэпутатаў мясцовых Саветаў, што перабіраюцца, знізілася да 39% (у 2018 г. – 46,7%); у Палату прадстаўнікоў зарэгістравана 20 дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў і 31 дзеючы дэпутат мясцовых Саветаў, што значна менш мінулага цыклу (2019 г. – 32 дэпутаты Палаты прадстаўнікоў; 66 дэпутатаў мясцовых Саветаў).

Агітацыя

- этап агітацыі ўяўляў сабой адміністрацыйна кантраляваную імітацыю палітычнай барацьбы паміж спрэс праўладнымі кандыдатамі: улады вырашалі складаную задачу стварэння карціны грамадскай цікавасці да выбараў* адначасна з забаронай праявы любой грамадскай ініцыятывы. Разглядаючы любую вулічную актыўнасць як пагрозу, улады прыклалі ўсе намаганні, каб масавыя мерапрыемствы з удзелам кандыдатаў былі нябачныя (у параўнанні з мінулымі выбарчымі кампаніямі скарацілася колькасць месцаў, дзе такія мерапрыемствы можна праводзіць; рэдкія перадвыбарчыя пікеты, якія праводзіліся, былі малалікімі і аформленымі дзяржаўнай атрыбутыкай, таму было складана вызначыць, у падтрымку якога кандыдата яны праводзіліся);

- агітацыйная кампанія большасці кандыдатаў вялася пераважна ў форме сустрэч з выбаршчыкамі ў актавых залах устаноў і прадпрыемстваў, часцяком у працоўны або абедзенны час. Удзел выбаршчыкаў у такіх сустрэчах забяспечваўся адміністрацыйна. Інфармацыйнае асвятленне такіх сустрэч стварала бачнасць вялікай цікавасці да кандыдатаў, іх праграмах і адказах на пытанні, якія цікавяць выбаршчыкаў. Адміністрацыйная кіравальнасць працэсаў агітацыі прыкметная ў своеасаблівай практыцы "эканоміі" арганізацыйных намаганняў: былі распаўсюджаныя сумесныя выступленні некалькіх кандыдатаў, зарэгістраваных па адной выбарчай акрузе, што з'яўляецца нонсэнсам у канкурэнтнай выбарчай кампаніі;

- перадвыбарныя праграмы кандыдатаў і асвятленне перыяду агітацыі ў дзяржаўных СМІ з'явіліся яркімі індыкатарамі аўтарытарнай палітычнай сістэмы, дзе мала месца для рэальнай палітычнай разнастайнасці або крытычнага абмеркавання. Праграмы кандыдатаў, якія рэхам адлюстроўвалі адны і тыя ж тэмы і каштоўнасці, якія падтрымліваюцца ўладамі, сведчаць аб значным абмежаванні палітычнага дыялогу і адсутнасці сапраўднага спаборніцтва ідэй. Пры гэтым, у інтэрнэце знайсці перадвыбарчыя праграмы

было вельмі цяжка, а ў друкаваных СМІ частка перадвыбарных праграм не была апублікаваная наогул;

- кандыдатам быў прадастаўлены эфірны час на дзяржаўным тэлебачанні, фармальна праводзіліся тэледабаты. Аднак існуючыя заканадаўчыя абмежаванні за выключэннем уступнага і заключнага слова пакідаюць кожнаму кандыдату каля 3 хвілін на камунікацыю з апанентам, што абмяжоўвае магчымасць паўнаватраснага абмену думкамі. Некаторыя выступы ўтрымлівалі прыкметы распальвання варожасці, забароненай арт. 47 ВК, і маніпулявання інфармацыяй;

- ярчэй за ўсё штучны характар перыяду агітацыі бачны з асвятлення гэтага этапу ў дзяржаўных СМІ. Пры агульнай шчыльнасці інфармавання яно адлюстроўвае не канкурэнтную палітычную барацьбу альтэрнатыўных бачанняў будучыні краіны, а агульныя словы пра важнасць выбараў і пра абавязак выбаршчыкаў узяць удзел у выбарах (з захаваннем акцэнта на датэрміновым галасаванні);

- ЦВК, выканкамы, установы сацыяльнай сферы былі актыўна ўцягнутыя ў адукацыйна-асветніцкія мерапрыемствы пра выбары, падмяняючы такой актыўнасцю жывы палітычны працэс перадвыбарнай барацьбы. Асабліва ўвага ў агітацыйны перыяд пры правядзенні розных "дыялогавых пляцовак" і "адкрытых дыялогаў" ва ўстановах сярэдняй спецыяльнай і вышэйшай адукацыі і пры іх асвятленні ў сацыяльных сетках і СМІ надавалася "патрыятычнаму выхаванню моладзі". Пры гэтым удзельнікі такіх інфармацыйных мерапрыемстваў часта знаходзіліся ў залежным ад выступоўцаў становішчы, і яўка на такія мерапрыемствы для іх магла быць фактычна абавязковай;

- многія зарэгістраваныя кандыдаты не карысталіся сваім правам адкрываць спецыяльныя выбарчыя рахункі: на ўзроўні выбараў* у Палату прадстаўнікоў толькі 160 кандыдатаў з 265 скарысталіся гэтай магчымасцю. Г. зн. па ўсёй краіне 105 кандыдатаў у Палату прадстаўнікоў "праводзілі" кампанію, не маючы на яе сродкаў. Гэта даказвае імітацыйны характар канкурэнтнасці на выбарах*.

Галасаванне і вынікі

- у традыцыях аўтарытарнай дзяржавы, улады разглядаюць яўку як доказ агульнай легітымацыі; кожныя выбары ператвараюцца ў плебісцытарную працэдуру, пры якой сам факт прыходу выбаршчыка на выбарчы ўчастак з'яўляецца сведчаннем даверу дзяржаве. Таму ўлады прыкладалі асаблівыя намаганні для арганізацыі рэальнай яўкі (выкарыстоўваючы адміністрацыйны

ціск) і для стварэння інфармацыйнай карцінкі масавай актыўнасці выбаршчыкаў (інфармацыйныя мерапрыемствы вакол выбараў* ды іх медыйнае асвятленне актыўна стваралі "атмасферу свята", якая павінна запаўняць прастору адсутнай палітычнай барацьбы);

- як і ў папярэднія выбарчыя кампаніі, датэрміновае галасаванне мела адміністрацыйна-мабілізацыйны, прымусовы і справаздачны характар. Нягледзячы на тое, што ВК вызначае датэрміновае галасаванне як экстраардынарную меру, якая павінна выкарыстоўвацца пры немагчымасці выбаршчыка прагаласаваць у асноўны дзень, улады заклікалі і прымушалі галасаваць датэрмінова; афіцыйная яўка выбаршчыкаў на датэрміновае галасаванне склала рэкордныя 41,7% (35,8% у 2019 г., 31,3% у 2016 г., 25,9% у 2012 г.), што ў адносных лічбах у выніку склала больш за палову (56,43%) ад усіх;

- выбары*2024 праходзілі ва ўмовах узмоцненай і відавочна празмернай прысутнасці сілавых структур: на ўсіх участках для галасавання знаходзіліся супрацоўнікі міліцыі, было ўстаноўлена відэаназіранне і "трывожныя кнопкі" для членаў камісій, участкі абсталяваныя адкрытымі кабінкамі, якія дазваляюць сачыць за тым, што ў іх адбываецца;

- пры тым, што яўка на датэрміновым галасаванні ў 2024 г. была самай высокай з усіх кадэнцый Палаты прадстаўнікоў, выніковая афіцыйная яўка з'яўляецца самай нізкай з папярэдніх кампаній апошніх 5 гадоў, саступаючы нават кампаніі мясцовых выбараў 2018 г. (73,09% супраць 77,23%);

- папярэднія вынікі галасавання па ўсёй краіне былі агучаныя ЦВК — праз 6 гадзін пасля закрыцця ўчасткаў — аб фармаванні ў правамоцным складзе ўсіх мясцовых саветаў; пайменны спіс дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў быў вядомы ўжо праз 6 гадзін 30 хвілін пасля закрыцця ўчасткаў;

- падлік галасоў па-ранейшаму носіць непразрысты характар, дадзеныя па выбарчых участках не публікуюцца; ніякія дадзеныя не прадастаўляюцца ЦВК у машыначытальным выглядзе;

- паводле дадзеных ЦВК аб спецыяльных выбарчых рахунках, 29% кандыдатаў, папярэдне абраных дэпутатамі Палаты прадстаўнікоў, не адкрывалі такія рахункі і, такім чынам, паспяхова "правялі" перадвыбарчую кампанію, не маючы на яе спецыяльна выдзеленых ва ўстаноўленым парадку сродкаў.

РЭКАМЕНДАЦЫІ

Міжнародным арганізацыям і замежным дзяржавам

Працягнуць аказваць дыпламатычны ціск на ўлады Беларусі для забеспячэння выканання імі сваіх міжнародных абавязацельніцтваў у галіне свабодных і справядлівых выбараў, а таксама вяршэнства права і правоў чалавека.

Падтрымліваць намаганні па нарошчванні патэнцыялу беларускіх арганізацый грамадзянскай супольнасці, якія забяспечваюць незалежны маніторынг выбарчых працэсаў у Беларусі, а таксама прасоўванне сярод грамадзян Беларусі стандартаў дэмакратычных выбараў, грамадзянскага ўдзелу і права на кіраванне сваёй краінай.

Уладам Беларусі

Відавочна, што ў цяперашні час адсутнічае палітычная воля да правядзення сумленных і свабодных выбараў. Наадварот, інстытуты прадстаўнічай дэмакратыі выкарыстоўваюцца для дэкарыравання фактычнага ўтрымання ўлады.

Тым не менш мы працягваем заклікаць усе дзяржаўныя органы Беларусі забяспечыць у цэлым выкананне міжнародных абавязацельстваў Беларусі і нацыянальнага заканадаўства ў галіне правоў чалавека. Асаблівай абароне падлягаюць палітычныя правы, уключна з свабодай выказвання меркаванняў, свабодай асацыяцыі, свабодай сходаў і выбарчымі правамі грамадзян. Рэальныя выбары не могуць праводзіцца ў сітуацыі сістэмных палітычных рэпрэсій, развязаных самім уладным апаратам, калі тое, што мусіць быць інструментам абароны правоў (праваахоўныя органы, суды, пенітэнцыярная сістэма), становіцца інструментам пераследу людзей, якія з'яўляюцца або ўспрымаюцца ўладамі як дысідэнты.

Кампанія "Праваабаронцы за свабодныя выбары" на працягу ўсіх 16 гадоў назіранняў за выбарамі фармавала пералік рэкамендацый па ўдасканаленні заканадаўства і адміністрацыйнай практыкі правядзення выбараў. Усе гэтыя рэкамендацыі захоўваюць сваю актуальнасць. Ніжэй паказаны найбольш значныя.

Сапраўдныя выбары

- забяспечыць нейтральны характар дзяржаўнага адміністравання выбараў у супрацьлегласць "адміністрацыйнаму рэсурсу" і "адміністрацыйнаму кантролю", праз забеспячэнне празрыстага працэсу фармавання выбарчых камісій, гарантый незалежнага назірання на ўсіх этапах выбарчага працэсу, шырокага ўдзелу суб'ектаў грамадзянскай супольнасці, асабліва палітычных партый, у палітычных працэсах;

- забяспечыць рэальнае выяўленне волі грамадзян для фармавання органаў дзяржаўнай улады, што гарантуецца выкананнем працэдур ды іх празрыстасцю, асабліва працэдур галасавання і падліку галасоў;
- забяспечыць шырокае апублікаванне дадзеных па выбарах, у тым ліку ў машыначытальным выглядзе;
- забяспечыць крымінальны і адміністрацыйны пераслед асоб, якія здзяйсняюць парушэнні выбарчага заканадаўства.

Свабодныя выбары

- забяспечыць свабоднае вызначэнне волі выбаршчыка без дзяржаўнай (адміністрацыйнай) падтрымкі канкрэтных кандыдатаў, запалохвання, ціску на выбаршчыкаў, пры забеспячэнні свабоды выказвання меркаванняў, асацыяцыі і сходаў для магчымасці рэальнай палітычнай кампаніі;
- забяспечыць свабоднае выказванне волі выбаршчыка, у тым ліку права выбаршчыка вырашаць, ці ўдзельнічаць у выбарах;
- забяспечыць свабоду кандыдатаў, у тым ліку магчымасць самастойна вырашаць, ці балатавацца і як весці кампанію (у рамках закона), у тым ліку выкарыстоўваючы ўсе законныя формы і метады агітацыі.

Усеагульнае выбарчае права

- забяспечыць магчымасць рэалізаваць выбарчае права (як актыўнае, так і пасіўнае) усім паўналетнім грамадзянам Беларусі, у тым ліку грамадзянам, якія валодаюць грамадзянствам (падданствам) іншай дзяржавы і (або) дакументамі замежных дзяржаў, якія прадстаўляюць правы на льготы і перавагі ў сувязі з палітычнымі, рэлігійнымі поглядамі або нацыянальнай прыналежнасцю; якія маюць нязнятую або непагашаную судзімасць, абвінаваўчы прысуд, які ўступіў у законную сілу;
- у адпаведнасці з міжнароднымі стандартамі, забяспечыць, каб пазбаўленне выбарчых правоў было магчымае толькі ў выпадку: рашэння суда аб недзеяздольнасці чалавека або асуджэння за здзяйсненне цяжкага злачынства.
- забяспечыць фактычную магчымасць галасаваць грамадзянам Беларусі, якія пакінулі краіну па розных прычынах (уклучна з асцярогамі адвольнага пераследу ў сувязі з рэалізацыяй іх правоў і свабод).

Роўнае выбарчае права

- забяспечыць захаванне нейтральнасці дзяржавы, пры якой усім кандыдатам гарантуюцца роўныя ўмовы на ўсіх этапах выбараў, у тым ліку гарантаваць асвятленне выбарчых працэсаў у СМІ, не аддаючы перавагі ніякаму з кандыдатаў;

Таёмнае волевыяўленне

- забяспечыць захаванне таямніцы волевыяўлення на ўсіх этапах, уключна з працэсам галасавання (падчас запаўнення і вяртання бюлетэняў), нераскрыццё спісаў прагаласаваўшых выбаршчыкаў;

- адмовіцца ад практыкі т. зв. "закрытых" участкаў, дзе галасуюць звязаныя адміністрацыйна калектывы (участкі для галасавання ў лякарнях \ месцах абмежавання волі \ у інтэрнатах), і дзе вынік галасавання можа прывесці да негатыўных наступстваў для ўсяго такога калектыву.

СИТУАЦЫЯ НАПЯРЭДАДНІ ВЫБАРАЎ

Выбары* 2024 пачаліся на фоне глыбокага грамадска-палітычнага крызісу, які доўжыцца амаль 4 гады, які пачаўся ў 2020 годзе ў сувязі з узмацненнем рэпрэсій супраць грамадзянскай супольнасці ў перыяд выбарчай кампаніі³ і фальсіфікацыяй вынікаў прэзідэнцкіх выбараў 2020 года.⁴ За абвешчэннем афіцыйных вынікаў выбараў 2020 года, якія не адлюстравалі рэальнае волевыяўленне грамадзян,⁵ рушылі ўслед масавыя стыхійныя мірныя пратэсты, у адказ на якія ўлады пачалі сілавыя разгоны пратэстаў, масавыя затрыманні і катаванні пратэстоўцаў.⁶ У дачыненні да ўдзельнікаў мірных пратэстаў следчыя органы пачалі ўзбуджаць крымінальныя справы па абвінавачванні ў групавых дзеяннях, якія груба парушаюць грамадскі парадак, альбо ў масавых беспарадках.⁷

³ Больш падрабязны аналіз у Папярэдняй аналітычнай справаздачы па выніках назірання: <https://elections2020.spring96.org/ru/news/98937>

⁴ Абгрунтаванне неадпаведнасці абвешчаных вынікаў прэзідэнцкіх выбараў рэальнаму волевыяўленню грамадзян гл. у Выніковай аналітычнай справаздачы па выніках назірання за выбарамі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь 2020 года: <https://spring96.org/be/news/98939>

⁵ Выніковая аналітычная справаздача па выніках назірання за выбарамі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь 2020 года, С. 3: <https://elections2020.spring96.org/be/news/98939>

⁶ За першыя тры дні паслявыбарчых пратэстаў было затрымана больш за 6 000 чалавек, цягам жніўня 2020 года – больш за 7 500, а на працягу 2020 года – больш за 31 000 чалавек. У жніўні 2021 года Следчы камітэт Рэспублікі Беларусь паведаміў, што ў другой палове 2020 года да яго паступіла каля 5 000 скаргаў на меркаванае жорсткае абыходжанне, і ўсе яны былі адхіленыя. Гл. Вясна, сітуацыя з правамі чалавека ў Беларусі ў 2020 годзе, <https://spring96.org/be/news/101214>

⁷ Amnesty Eurasia, Беларускія ўлады распачалі масавыя крымінальныя справы супраць сотняў мірных дэманстрантаў: <https://eurasia.amnesty.org/2020/11/03/massovyе-ugolovnye-dela-protiv-soten-mirnyh-demonstrantov-v-belarusi/>

Перыядычна практыкаваны ўвесь аўтарытарны перыяд крымінальны пераслед па палітычных матывах узмацніўся ў перыяд прэзідэнцкіх выбараў 2020 года, і захоўваўся на рэпрэсіўным узроўні да дня выбараў*2024 і, як чакаецца, працягнецца ў агляднай будучыні. Узбуджэнне крымінальных спраў па палітычных матывах з'яўляецца асноўным метадам рэпрэсіўнага падаўлення любой не адобранай уладамі актыўнасці: у параўнанні з канцом 2020 года колькасць вядомых крымінальных спраў па палітычных матывах вырасла ў 5 разоў. У канцы 2020 года ПЦ "Вясна" было вядома пра 650 чалавек, у дачыненні да якіх узбуджана крымінальная справа ў сувязі з іх грамадскай і палітычнай актыўнасцю, 1380 – у канцы 2021 года, 3800 – у канцы 2022 года і 5200 на 20 лістапада 2023 г.⁸ Па дадзеных уладаў у канцы 2020 года было ўзбуджана больш за 900 крымінальных спраў за ўдзел у пратэстах;⁹ у канцы 2021 – больш за 5 000. Справы, звязаныя з "экстрэмісцкай, пратэстнай актыўнасцю", склалі тады 5,5% ад агульнага масіва крымінальных спраў, пры гэтым "з рэальным ужываннем гвалту здзейснена менш за 3% злачынстваў гэтай катэгорыі".¹⁰ У ліпені 2022 года 11 000 спраў,¹¹ у лістападзе 2023 – 16 000 спраў.¹² На момант прызначэння выбараў* 2024 былі прызнаныя палітычнымі зняволенымі 1 444 людзей, пазбаўленых волі ў сувязі з узбуджэннем крымінальнай справы.¹³

Адміністрацыйны і крымінальны працэсы не адпавядаюць стандартам справядлівай судовай працэдуры, а выкананне пакарання па палітычна матываваных справах адбываецца з ужываннем катаванняў і жорсткага, бесчалавечнага і зневажальнага чалавечую годнасць абыходжання. Улады не проста не абараняюць ад катаванняў, але сістэмна самі іх ужываюць. Фактычна, любое ўзаемадзеянне прадстаўніка ўлады і чалавека, які з'яўляецца апанентам улады або разглядаецца як такі, адбываецца не ў межах закона, захавання правоў чалавека і гуманнага звароту, а ва ўмовах гвалту, прыніжэння і пакутаў. Вядома пра, як мінімум, 8 смерцяў, якія, як мяркуецца, наступілі ў выніку неапраўданага або несуразмернага ўжывання ўладамі сілы, катаванняў і бесчалавечных умоў адбыцця пакарання ў выглядзе пазбаўлення волі – Аляксандр Тарайкоўскі, Аляксандр Віхор, Генадзь Шутаў, Раман

⁸ Вясна, Спіс фігурантаў па крымінальных справах [абнаўляецца]: <https://spring96.org/be/news/99638>

⁹ Вясна, сітуацыя з правамі чалавека ў Беларусі. Лістапад 2020: <https://spring96.org/be/news/100742>

¹⁰ Вясна, Сітуацыя з правамі чалавека ў Беларусі ў 2020 годзе. Аналітычны агляд, <https://spring96.org/be/news/101214>

¹¹ Тэлеграм-канал Следчага камітэта Беларусі: <https://t.me/skgovby/7971>

¹² Афіцыйны сайт Генеральнай пракуратуры Рэспублікі Беларусь:

<https://www.prokuratura.gov.by/ru/media/novosti/mezhdunarodnoe-sotrudnichestvo/generalnyy-prokuror-shos/>

¹³ Вясна, спіс палітычных зняволеных [абнаўляецца]: <https://prisoners.spring96.org/>

Бандарэнка і Вітольд Ашурак,¹⁴ Алесь Пушкін,¹⁵ Мікалай Клімовіч¹⁶ ды Ігар Леднік.¹⁷

Свабода слова ў Беларусі адсутнічае не толькі на ўзроўні асобнага чалавека, але і ў дачыненні да медыясектара Беларусі. З 2020 года шырокамаштабнымі метадамі ціску на медыя і журналістаў сталі крымінальны пераслед журналістаў (вядома пра 15 крымінальных спраў за 2020 год,¹⁸ 60 крымінальных спраў – за 2021,¹⁹ 17 крымінальных спраў – за 2022),²⁰ перашкода дзейнасці незалежным медыя з боку сілавых ведамстваў, прымяненне заканадаўства аб супрацьдзеянні экстрэмізму для абмежавання ўплыву незалежных медыя і адміністрацыйныя меры па абмежаванні доступу да інфармацыі. Пад забаронай аказваецца любая незалежная інфармацыя, звязаная з шырокім колам пытанняў: ад грамадска-палітычнай сферы да культуры і беларускамоўнага кантэнту. Парушэнне забаронаў цягне для людзей пераслед у розных формах: жорсткае абыходжанне і катаванні, штраф, канфіскацыя маёмасці, адміністрацыйны арышт і крымінальны пераслед, прымушанае псіхіятрычнае лячэнне, пагрозы пазбаўлення грамадзянства.²¹

Адна з найважнейшых формаў удзелу ў жыцці дзяржавы і грамадства рэалізуецца людзьмі праз арганізацыі грамадзянскай супольнасці, пры гэтым на дзяржаве ляжыць абавязак стварыць умовы для паўнаважнага функцыянавання арганізацый грамадзянскай супольнасці. Аднак пасля крызісу 2020 года ўлады распачалі шэраг дзеянняў па зачыстцы грамадзянскай супольнасці. Па стане на канец кастрычніка 2023 года згодна з маніторынгам, які вядзецца Lawtrend, былі ліквідаваныя або знаходзіліся ў стадыі ліквідацыі 1 457 некамерцыйных арганізацый (931 знаходзіліся ў працэсе прымушовай ліквідацыі і 526 – у працэсе самаліквідацыі).²²

Спалучэнне абмежавальнага заканадаўства, палітыкі запалохвання і рэпрэсіўнай практыкі выкарыстоўвалася як магутны інструмент, каб

¹⁴ Доклад Вярхоўнага камісара ААН па правах чалавека, A/HRC/52/68, п. 12:

<https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F52%2F68&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

¹⁵ Вясна, Памёр палітвязень мастак Алесь Пушкін: <https://spring96.org/be/news/112174>

¹⁶ Вясна, У калоніі памёр палітвязень Мікалай Клімовіч: <https://spring96.org/be/news/111633>

¹⁷ Вясна, Памёр палітвязень Ігар Леднік: <https://spring96.org/be/news/114450>

¹⁸ Беларуская асацыяцыя журналістаў, сітуацыя ў сферы СМІ ў 2020 г.:

<https://baj.media/sites/default/files/analytics/files/2021/media-monitoring-2020-ru.pdf>

¹⁹ Беларуская асацыяцыя журналістаў, СМІ ў Беларусі ў 2021 годзе:

<https://baj.media/ru/analytics/smi-v-belarusi-v-2021-godu-0>

²⁰ Беларуская асацыяцыя журналістаў, СМІ ў Беларусі ў 2022 годзе:

<https://baj.media/ru/analytics/smi-v-belarusi-v-2022-godu-0>

²¹ Вясна, Абмежаванне свабоды выказвання меркаванняў на падставе барацьбы з экстрэмізмам і

тэрарызм, 2023 https://spring96.org/files/book/be/abmezhanne_svobody_merkavanniau.pdf

²² Lawtrend, Маніторынг НКА ў Беларусі, якія знаходзяцца ў працэсе прымушовай ліквідацыі

і якія прынялі рашэнне аб самаліквідацыі: <https://www.lawtrend.org/freedom-of-association/situatsiya-so-svobodoj-assotsiatsij-i-organizatsiyami-grazhdanskogo-obshhestva-respubliki-belarus-obzor-za-oktyabr-2023-g>

прымусіць людзей пакінуць краіну.²³ Паводле розных ацэнак, ад 200 да 500 тысяч чалавек былі вымушаныя пакінуць Беларусь пасля 9 жніўня 2020 г.²⁴ і, у выніку зменаў заканадаўства і практыкі, былі пазбаўленыя магчымасці рэалізаваць свае выбарчыя правы.

Пасля прэзідэнцкіх выбараў 2020 года ва ўладаў ужо быў вопыт правядзення агульнарэспубліканскай выбарчай кампаніі — рэферэндум па змене Канстытуцыі, праведзены 27 лютага 2022 г. ва ўмовах сістэмных і масавых парушэнняў правоў чалавека, прававога крызісу, умацавання аўтарытарызму і напружанай сітуацыі ў рэгіёне ў сувязі з развязанай Расійскай Федэрацыяй вайной супраць Украіны. Падрыхтоўка і правядзенне рэферэндуму не адпавядалі асноўным міжнародным стандартам правядзення свабодных і сумленых электаральных кампаній і суправаджаліся шматлікімі парушэннямі. Галасаванне праходзіла непразрыста, без удзелу незалежных назіральнікаў, а вынікі не могуць быць прызнаныя рэальным волевыяўленнем грамадзян.²⁵

Да моманту абвясчэння выбараў* 2024, улады стварылі атмасферу татальнага страху, што падтрымлівалася адміністрацыйным самавольствам. Усе тры гады пасля прэзідэнцкіх выбараў 2020 года рэжым планамерна выпустошваў грамадска-палітычную прастору, не пакінуўшы магчымасцяў для здаровай палітычнай дыскусіі і рэальнай палітычнай барацьбы ў выбарчай кампаніі. У сілу палітычных рэпрэсій любая не санкцыянаваная вертыкаллю ўлады ініцыятыва ўдзелу ў выбарчай кампаніі 2024 года азначала б высокую рызыку палітычна матываванага крымінальнага пераследу. Існуючыя сродкі прававой абароны па-ранейшаму неэфектыўныя; адсутнічаюць гарантыі незалежнасці судоў, прадказальнасці ў правапрымяняльнай практыцы. Сітуацыя з правамі чалавека ў Беларусі з'яўляецца крытычнай, у такіх умовах немагчыма казаць пра выбары*2024 як пра свабодныя, справядлівыя і дэмакратычныя.

УМОВЫ НАЗІРАННЯ

Зачыстка грамадзянскай супольнасці, а таксама створаная ўладамі атмасфера страху²⁶ прывялі да таго, што на выбарах*2024 адсутнічала магчымасць паўнаважнага незалежнага назірання за ўсімі аспектамі выбарчага працэсу.

²³ Доклад Спецыяльнага дакладчыка па пытанні аб становішчы ў галіне правоў чалавека ў Беларусі Анаіс Марэн, <https://documents.un.org>

²⁴ Belarusians in exile: an overlooked issue addressed by the Parliamentary Assembly: <https://pace.coe.int/en/news/8955/belarusians-in-exile-an-overlooked-issue-addressed-by-the-parliamentary-assembly>

²⁵ Выніковая аналітычная справаздача экспертнай місіі па ацэнцы рэспубліканскага рэферэндуму, с. 4: <https://spring96.org/be/news/107872>

²⁶ Гл. першую справаздачу кампаніі "Сітуацыя перад выбарамі*2024": https://spring96.org/files/misc/spravazdacha_vynikovaja_bel.pdf

Пачынаючы са снежня 2023 года ўлады запусцілі кампанію запалохвання грамадзян, якія былі назіральнікамі на прэзідэнцкіх выбарах 2020 года, праводзячы ператрусы і затрыманні,²⁷ якія суправаджаліся пагрозамі і прымусам запісаць відэа з выбачэннямі.²⁸ Пра кампанію "Праваабаронцы за свабодныя выбары" і асобна пра ПЦ "Вясна" ў праўладных СМІ былі апублікаваныя відэа нібыта расследаванняў, у якіх прапагандысты абвінавацілі праваабаронцаў у неправамерным выкарыстанні асабістых дадзеных назіральнікаў і фальсіфікацыі дадзеных вынікаў маніторынгу за выбарамі*2024.²⁹ Названыя дзеянні былі накіраваныя на дыскрэдытацыю незалежнага назірання ў вачах беларускай і міжнароднай грамадскасці.

Міжнародныя назіральнікі БДПЧ АБСЕ не былі запрошаныя назіраць за выбарамі*.³⁰ Ні кампаніяй "Праваабаронцы за свабодныя выбары", ні прадстаўнікамі дэмакратычных сіл не былі накіраваныя назіральнікі з меркаванняў бяспекі.³¹ Да назірання былі дапушчаныя толькі мясцовыя і міжнародныя палітычна прадугэтыя назіральнікі.³²

Амаль палова ўсіх мясцовых назіральнікаў была вылучана праўладнымі партыямі і грамадскімі аб'яднаннямі. Сярод суб'ектаў, якія накіравалі мясцовых назіральнікаў, лідзіравалі грамадскія аб'яднанні, "грамадзяне шляхам падачы заявы" і палітычныя партыі. Лідарам сярод палітычных партый была партыя "Белая Русь", сярод іншых грамадскіх аб'яднанняў – праўладныя прафсаюзы і БРСМ.³³ Ні адна з палітычных партый не публікавала на сваім сайце або ў сацыяльных сетках інфармацыю для сваіх паслядоўнікаў аб магчымасці далучыцца да кампаніі назірання. Вынікі назірання палітычнымі партыямі і грамадскімі аб'яднаннямі, якія накіроўвалі назіральнікаў, апублікаваныя не былі. Палітычныя партыі абышліся альбо канстатацыяй абвешчаных вынікаў галасавання,³⁴ альбо агульнымі заявамі аб тым, што выбары*2024 прайшлі без парушэнняў.³⁵

²⁷ Варта, аднак, заўважыць, што па наяўнай у нас інфармацыі, пасля правядзення "прафілактычных" гутарак ўсе яны былі адпушчаныя.

²⁸ Гл. <https://elections2024.spring96.org/ru/news/113566>

²⁹ АНТ, "Как экстремисты хотели использовать белорусов на выборах? Это другое", 15 лютага 2024 г. <https://www.youtube.com/watch?v=oXuIn4vY6WQ>

³⁰ OSCE, «Deteriorating human rights situation in Belarus of utmost concern as crackdown continues, human rights office ODIHR says», 21 Feb. 2024, <https://www.osce.org/odihr/elections/563046>

³¹ Глядзіце заяву кампаніі: <https://elections2024.spring96.org/be/news/113382>

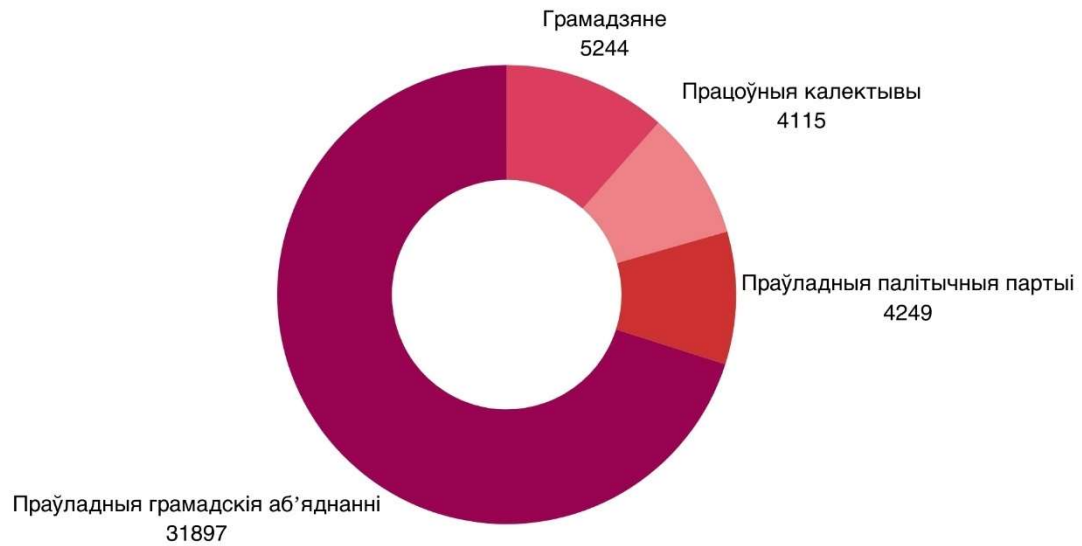
³² Politically biased election observation – a threat to the integrity of international institution, EPDE. https://www.epde.org/en/documents/details/politically-biased-election-observation-a-threat-to-the-integrity-of-internationalinstitutions.html?file=files/EPDE/RESSOURCES/2019/2019%20Publications/EPDE_Biased%20observation%20threat%20integrity_EN.pdf

³³ ЦВК, Звесткі аб назіральніках, акрэдытаваных выбарчымі камісіямі, <https://www.rec.gov.by/uploads/files/Pdf/2024/stat14-15.pdf>

³⁴ Заява БП "Белая Русь": <https://partiya.by/page44209719.html>

³⁵ Заява КПБ: <http://www.comparty.by/news/zayavlenie-centralnogo-komiteta-kpb-1> Заява ЛДПБ: <https://ldpb.by/ru/informatsiya/zayavlenie-vysshego-soveta-i-tsentralnogo-komiteta-liberalno-demokraticheskoy-partii-belarusi/> Заявы РПТС: <https://rpts.by/ru/news/itogi-vyborov-v-mestnye-sovety-deputatov>

ХТО НАКІРАВАЎ НАЗІРАЛЬНІКАЎ

Па паведамленні выдання «Флагшток», сярод назіральнікаў ад Беларускага рэспубліканскага саюза моладзі, сярод якіх лагічна чакаць прадстаўнікоў моладзі, апынуліся грамадзяне старэйшыя за 50 гадоў, што сведчыць аб фармальным характары такіх вылучэнняў.

Паводле паведамленні выдання "Флагшток", сярод назіральнікаў ад БРСМ, сярод якіх лагічна было чакаць прадстаўнікоў моладзі, апынуліся грамадзяне старэйшыя за 50 гадоў,³⁶ што сведчыла аб фармальным характары такіх вылучэнняў. Выданне дало апісанне сярэднестатыстычнага партрэта назіральніка наступным чынам: жанчына перадпенсійнага ўзросту, якая працуе настаўніцай, прызначаная назіральніцай адной з праўладных грамадскіх арганізацый.

ЦВК стварыў "Цэнтр грамадскага назірання за выбарамі", які пазіцыянуе сябе як пляцоўку для інфармавання грамадзян аб ходзе назірання за выбарамі*2024 і ўзаемадзеяння з назіральнікамі.³⁷ Гэты цэнтр аб'ядноўвае ўсіх мясцовых назіральнікаў. У Telegram-канале "Ведется наблюдение"³⁸ гэтага цэнтра адлюстроўваліся не бягучыя вынікі назірання, а агульныя наратыўныя улады аб

³⁶ Флагшток, "Наблюдатели на выборах 25 февраля. Кто эти люди", 23 лютага 2024 г.

<https://d1j52mw0aso44.cloudfront.net/by/vybyary-2020/nabljudатели-na-vyborah-25-fevralja-kto-eti-ljudi.html>

³⁷ БТ, "Работает горячая линия Центра общественного наблюдения за выборами", 20 лютага 2024 г.

https://www.tvr.by/news/obshchestvo/rabotaet_goryachaya liniya_tsentra_obshchestvennogo_nablyudeniya_za_vybarami_8_017_215_21_83/

³⁸ Telegram-канал: <https://t.me/vedetsyanablyudenie>

патрыятычным выхаванні і выбарах як свяце.³⁹ Публічная справаздача аб выніках назірання на гэтай платформе не прадстаўлена. Пасля выбараў*, яе Telegram-канал змяніў назву на "Народный контроль", у яго апісанні з'явілася інстытуцыянальная афіліяцыя: Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі і задачай канала заяўлены грамадзянскі кантроль выканання працоўных правоў.⁴⁰ Такім чынам, можна ўпэўнена заявіць, што імітацыя незалежнага назірання грамадзянскай супольнасцю была рэалізавана арганізацыйна-тэхнічнымі сродкамі праўладных прафсаюзаў.

На пасяджэнні ЦВК было накіравана ўсяго 4 назіральнікі, што стала антырэкордам – па адным ад Камуністычнай партыі Беларусі і грамадскіх аб'яднанняў "Белая Русь", БРСМ і Беларускага прафесійнага саюза работнікаў адукацыі і навукі.⁴¹

У дачыненні да забеспячэння прысутнасці міжнародных назіральнікаў старшыня ЦВК Ігар Карпенка заявіў: "Мы выбары праводзім для сябе, а не для галачак міжнародных арганізацый, хоць хачу сказаць, што міжнародныя арганізацыі будуць на выбарах. Гэта місія СНД, мы традыцыйна запрасілі кіраўнікоў выбарчых органаў краін СНД, прадстаўнікоў АДКБ, ШАС".⁴² Акрамя таго, кіраўнік ЦВК адзначыў, што функцыя міжнародных назіральнікаў – праверка адпаведнасці выбарчага працэсу выключна нацыянальнаму заканадаўству.⁴³ Агулам у якасці міжнародных назіральнікаў было зарэгістравана 294 чалавекі, 80% – назіральнікі ад СНД.⁴⁴

³⁹ Ведется наблюдение (@vedetsyanablyudenie), «Выборы — всегда праздник!», 23 февраля 2024 г. <https://t.me/vedetsyanablyudenie/38>

⁴⁰ Народный контроль (@vedetsyanablyudenie), «Выборы завершились. А мы – продолжаем наблюдать и контролировать!», 13 марта 2024 г., <https://t.me/vedetsyanablyudenie/77>

⁴¹ ЦИК, Сведения о наблюдателях, направленных на заседания Центральной избирательной комиссии Республики Беларусь при проведении выборов депутатов в единый день голосования в 2024 году, <https://www.rec.gov.by/uploads/files/Pdf/2024/cec-nabl.pdf>

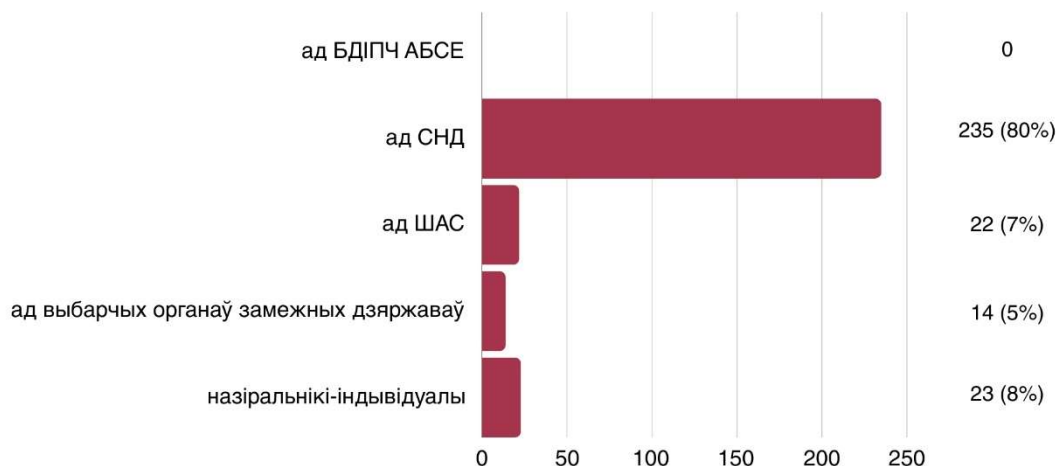
⁴² Sputnik Беларусь, «Глава ЦИК: наблюдатели из ЕС будут работать на выборах в Беларуси», 17 февраля 2024 г. <https://sputnik.by/20240217/glava-tsik-belarus-provodit-vybory-ne-dlya-mezhdunarodnykh-organizatsiy-1083724709.html>

⁴³ ЦИК, "Все международные наблюдатели, которые приедут в Беларусь на выборы депутатов в единый день голосования, включая не только миссии и парламентские структуры, но и индивидуальных экспертов из различных стран, в том числе стран Евросоюза, будут в соответствии с законодательством аккредитованы ЦИК Беларуси и получат возможность наблюдать за ходом выборов", 11 янв. 2024 г.

<https://rec.gov.by/ru/from-telegram-ru/view/vse-mezhdunarodnye-nabljudateli-kotorye-priedut-v-belarus-na-vybory-deputatov-v-edinyj-den-golosovaniya-1402-2024/>

⁴⁴ ЦИК, Сведения об иностранных (международных) наблюдателях, аккредитованных Центральной избирательной комиссией Республики Беларусь при проведении выборов депутатов в единый день голосования 25 февраля 2024 г., <https://www.rec.gov.by/uploads/files/Pdf/2024/i-nab.pdf>

МІЖНАРОДНЫЯ НАЗІРАЛЬНІКІ

Аднаго з такіх назіральных арганізацый з Нямеччыны Гунара Ліндэмана мы знайшлі ў «Базе звестак аб палітычна прадузятых міжнародных назіральных арганізацый» Еўрапейскай платформы за дэмакратычныя выбары.

Місіі назіральных арганізацый ад СНД⁴⁵ і ШАС⁴⁶ апублікавалі вынікі назірання ў форме заяў праз 5 дзён пасля асноўнага дня галасавання, місія Парламенцкай Асамблеі АДКБ⁴⁷ у форме заключэння – у асноўны дзень галасавання. Гэтыя публікацыі не раскрываюць метадалогію і фактуру праведзенага назірання, носяць дэкларатыўны характар, аднак заяўляючы аб адсутнасці парушэнняў выбарчага заканадаўства.

ЦВК сумесна з Міністэрствам культуры арганізавала 24 лютага для міжнародных назіральных арганізацый канцэрт.⁴⁸

⁴⁵ СНГ, "Заявление Миссии наблюдателей от Содружества Независимых Государств по результатам наблюдения за подготовкой и проведением выборов депутатов Палаты представителей Национального собрания Республики Беларусь восьмого созыва", 1 марта 2024 г. https://cis.minsk.by/news/27056/zajavlenie_missii_nabljudatelej_ot_sng_po_rezultatam_nabljudenija_za_podgotovkoj_i_provedeniem_vyborov_deputatov_palaty_predstavitelej_nacionalnogo_sobranija_respubliki_bielarus_vosmogogo_sozyvva

⁴⁶ ШОС, "Заявление Миссии наблюдателей от Шанхайской организации сотрудничества по итогам наблюдения за ходом подготовки и проведения выборов в Палату представителей Национального собрания восьмого созыва и местные Советы депутатов двадцать девятого созыва в Республике Беларусь", 1 марта 2024 г. <https://rus.sectsc.org/20240301/1286301.html>

⁴⁷ АДКБ, "Заключение группы международного наблюдения от Парламентской Ассамблеи АДКБ за парламентскими выборами в Республике Беларусь", 25 февраля 2024 г. <https://paodkb.org/uploads/document/file/205/Zaklucheniye20240225.pdf>

⁴⁸ БелТА, "Важное, сокровенное, семейное. Режиссер о концепции концерта мастеров искусств

Пасля акрэдытацыі міжнародных назіральнікаў, ЦВК пачаў публікаваць шэраг каментароў назіральнікаў з краін Еўропы, якія адзначаюць "высокі ўзровень арганізацыі выбараў",⁴⁹ забеспячэнне "свабоды выбару"⁵⁰ і "адпаведнасць міжнародным стандартам".⁵¹ Пры гэтым, напрыклад, цытаваны праўладнымі СМІ⁵² міжнародны назіральнік з Германіі Гунар Ліндэман, занесены⁵³ ў "Базу дадзеных аб палітычна прадужытых міжнародных назіральніках" Еўрапейскай платформы за дэмакратычныя выбары.⁵⁴

Такім чынам, умовы назірання на выбарах*2024 былі вельмі абмежаванымі і кантраляванымі. Для незалежных і апазіцыйных назіральнікаў магчымасці ажыццяўляць назіранне ў бяспечных умовах не было. Да назірання дапускаліся толькі палітычна прадужытыя мясцовыя і міжнародныя назіральнікі, вынікі назірання якіх не адлюстроўваюць рэальнага ходу выбарчага працэсу.

ПРАВОВАЯ БАЗА

Падрыхтоўка і правядзенне выбараў* рэгуляваліся новай версіяй Выбарчага кодэкса, ім папярэднічалі заканадаўчыя пагаршэнні ўмоў для дзейнасці незалежных грамадскіх аб'яднанняў (уключна з палітычнымі партыямі) і СМІ, якія захоўваюцца празмернымі абмежаваннямі свабоды выказвання меркаванняў і свабоды сходаў.⁵⁵ За год да адзінага дня галасавання было ўведзена патрабаванне перарэгістрацыі палітычных партый, у выніку з 16 партый у статусе зарэгістраваных (а значыць, правамоцных вылучаць сваіх кандыдатаў у дэпутаты) засталася ўсяго 4 (усе апазіцыйныя партыі былі ліквідаваныя). Гэтыя меры, у сукупнасці са зменамі ў ВК, звужалі кола суб'ектаў, якія могуць прыняць удзел у электаральнай кампаніі ў розных ролях.⁵⁶

и талантливой молодежи в Большом", 24 февраля 2024 г. <https://www.belta.by/culture/view/vazhnoe-sokrovennoe-semejnoe-rezhisser-o-kontseptsii-kontserta-masterov-iskusstv-i-talantlivoj-617463-2024/>

⁴⁹ ЦИК (@cikbelarus), "Наблюдатели из Польши и Франции отметили высокий уровень организации выборов в Беларуси", 25 февраля 2024 г. <https://t.me/cikbelarus/2253>

⁵⁰ ЦИК (@cikbelarus), "Независимый наблюдатель из Италии: никаких ограничений в выборе, о которых говорят западные СМИ, мы не увидели", 25 февраля 2024 г. <https://t.me/cikbelarus/2250>

⁵¹ ЦИК (@cikbelarus), "Наблюдатель из Германии: голосование в Беларуси соответствует демократическим стандартам", 25 февраля 2024 г. <https://t.me/cikbelarus/2223>

⁵² БелТА, "Наблюдатель из Германии: голосование в Беларуси соответствует демократическим стандартам", 25 февраля 2024 г. <https://www.belta.by/society/view/nabljudatel-iz-germanii-golosovanie-v-belarusi-sootvetstvuet-demokraticeskim-standartam-617608-2024/>

⁵³ EPDE, Database of politically biased election observers, Result: Gunnar Norbert Lindemann, <https://www.fakeobservers.org/biased-observation-database/details/lindemann-gunnar-norbert.html>

⁵⁴ EPDE, Database of politically biased election observers, <https://www.fakeobservers.org/politically-biased-election-observers.html>

⁵⁵ Рэлевантныя змены апісаны ў першай справаздачы кампаніі "Сітуацыя перад выбарамі 2024", С. 2-3: https://spring96.org/files/misc/spravazdacha_vynikovaja_bel.pdf

⁵⁶ Там жа.

З улікам змененай пасля канстытуцыйнага рэферэндуму 2022 года канфігурацыі цэнтральных органаў улады, гэтая электаральная кампанія з'яўляецца свайго роду "падрыхтоўкай" да фармавання новага "вышэйшага прадстаўнічага органа" — Усебеларускага народнага сходу.⁵⁷ У адпаведнасці са зменамі ў выбарчым заканадаўстве, выбары*2024 прадугледжваюць сумяшчэнне дзвюх кампаній — правядзенне выбараў* дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў восьмага склікання і дэпутатаў мясцовых Саветаў дэпутатаў дваццаць дзявятага склікання ў адзіны дзень галасавання ў апошнюю нядзелю лютага.

Сярод ключавых зменаў у выбарчым заканадаўстве:

уклучэнне ў кола асоб, якія валодаюць актыўным выбарчым правам, грамадзян, якія ўтрымліваюцца пад вартай;

фармалізацыя немагчымасці рэалізаваць актыўнае выбарчае права за межамі Рэспублікі Беларусь, што аўтаматычна пазбавіла значную частку грамадзян, якія пакінулі краіну пасля 2020 г. у сувязі з рызыкай палітычна матываванага пераследу, магчымасці ўдзельнічаць у выбарах*;

значнае звужэнне кола асоб, якія валодаюць пасіўным выбарчым правам: правы быць абранымі ў дэпутаты цяпер пазбаўленыя грамадзяне, якія маюць грамадзянства іншай дзяржавы, замежны ВНЖ ці іншы "што надае права на льготы і перавагі" замежны дакумент. Кандыдатамі ў дэпутаты Палаты прадстаўнікоў не могуць быць грамадзяне, у дачыненні да якіх маецца абвінаваўчы прысуд суда, які ўступіў у законную сілу. Кандыдатамі ў дэпутаты мясцовых Саветаў — грамадзяне, якія маюць нязнятую або непагашаную судзімасць;⁵⁸

дадаткова абмежаваныя магчымасці фінансавання расходаў на падрыхтоўку і правядзенне выбараў: забараняецца атрыманне дапамогі не толькі ад замежных дзяржаў і арганізацый, замежных грамадзян, але і ад арганізацый, якія атрымліваюць замежную бязвыплатную дапамогу (уклучна з пераводамі ад грамадзян Беларусі, якія знаходзяцца за межамі краіны больш за 183 дні ў годзе);

новая рэдакцыя ВК не забяспечвае грамадзянам практычную магчымасць быць дасведчанымі аб пайменным складзе выбарчых камісій, што дадаткова зніжае давер да выбарчага працэсу,

⁵⁷ І дэпутаты Палаты прадстаўнікоў, і прадстаўнікі мясцовых Саветаў рознага ўзроўню ўваходзяць у склад Усебеларускага народнага сходу: Закон Рэспублікі Беларусь № 248-3; Аб Усебеларускім народным сходзе; арт. 6, 7, 10: <https://pravo.by/document/?guid=12551&p0=H12300248&p1=1>

⁵⁸ Там жа, С. 4

права быць нацыянальным назіральнікам распаўсюджваецца толькі на асоб, якія валодаюць выбарчым правам;

зноў уведзеная забарона на фатаграфаванне бюлетэняў.

Асобныя змены, якія можна ацаніць як пазітыўныя — ажыццяўленне датэрміновага галасавання без перапынкаў, уключэнне грамадзян у спісы выбаршчыкаў да дня галасавання, фармалізацыя абавязку выбарчых камісій ствараць дадатковыя ўмовы для грамадзян з абмежаванымі фізічнымі магчымасцямі — не здольныя кардынальна змяніць агульную сітуацыю: у цэлым, унесеныя ў выбарчае заканадаўства змены па-ранейшаму не ўлічваюць рэкамендацыі БДППЧ АБСЕ,⁵⁹ нацыянальных і міжнародных назіральнікаў⁶⁰ — наадварот, пагаршаюць сітуацыю, пазбаўляючы выбары* як мінімум элемента ўсеагульнасці ўжо на этапе рэгулявання.⁶¹

Без належнага ўрэгулявання засталіся сістэмныя праблемы, якія неаднаразова адзначаліся назіральнікамі:

фармаванне выбарчых камісій, якое забяспечыла б гарантыі іх незалежнасці і бесстароннасці, уключна з разглядам пытання аб гарантаваным уключэнні ў склад камісій членаў, вылучаных усімі кандыдатамі — а таксама вырашэнне праблемы, выкліканай адсутнасцю выразных крытэрыяў абрання чальцоў камісій і якая дазваляе, у ліку іншага, прайграваць у іх складзе іерархічныя адносіны ўстаноў, якія накіроўваюць сваіх прадстаўнікоў у склад камісій;

празмерна шырокія абмежаванні для рэалізацыі пасіўнага выбарчага права,

адсутнасць прававых і адміністрацыйных мер, якія гарантуюць правядзенне электаральнай кампаніі без злоўжывання службовым становішчам, аказання ціску на дзяржаўных служачых і падтрымкі з боку дзяржаўных прадпрыемстваў або аб'яднанняў, якія субсідуюцца дзяржавай;

захоўваецца непразрыстасць працэсу рэгістрацыі кандыдатаў; магчымасць аўтаматычнай адмовы ў рэгістрацыі на падставе нязначных недакладнасцяў у дакументацыі; пазбаўленне кандыдата рэгістрацыі не з'яўляецца выключнай мерай, якая прымяняецца толькі ў выпадку сур'ёзных парушэнняў закона па рашэнні суда

⁵⁹ Рэкамендацыі БДППЧ АБСЕ даступныя ў Базе рэкамендацый па выбарах

<https://paragraph25.odhr.pl/search?amp%3B%20yea%20rOfElection=2019&%3BnumberOfTheRecommendation%20ionInTheFinalReport=55&%3BnumberOfTheRecommendationInTheFinalReport=1&%3BprojectBeneficiary=Belarus&%3BtypeOfElection=Parliamentary&%3ByearOfElection=2019&dayOfElection=2019-11-%2017T00%3A00%3A00.000Z>

⁶⁰ <https://referendum2022.spring96.org/ru/news/107870>

⁶¹ Гл. першую справаздачу кампаніі "Сітуацыя перад выбарамі*2024", С. 5-6:

https://spring96.org/files/misc/spravazdacha_vynikovaja_bel.pdf

адсутнасць незалежнай, бесстаронняй і прафесійнай праверкі справаздач аб фінансаванні перадвыбарнай кампаніі на падставе сумленных і аб'ектыўных крытэрыяў;

адсутнасць адэкватных сродкаў абароны ад злоўжыванняў падчас датэрміновага галасавання і галасавання па месцы знаходжання выбаршчыкаў;

адсутнасць мер, якія забяспечваюць кантраляваны і празрысты працэс падліку галасоў, уключаючы бесперашкодны доступ назіральнікаў да гэтага працэсу, аб'яву і дэманстрацыю выбару на кожным бюлетэні падчас падліку галасоў, адкрытую падрыхтоўку выніковых пратаколаў, прадастаўленне копіі апошніх назіральнікам.

Нягледзячы на заявы прадстаўнікоў электаральнай адміністрацыі і Міжпарламенцкай асамблеі СНД,⁶² дзеючае рэгуляванне па-ранейшаму не адпавядае, у тым ліку, частцы міжнародных стандартаў, што ўстанаўліваецца Канвенцыяй аб стандартах дэмакратычных выбараў, выбарчых правоў і свабод дзяржаў-удзельніц Садружнасці Незалежных Дзяржаў.⁶³

ВЫБАРЧЫЯ КАМІСІІ

Фармаванне тэрытарыяльных выбарчых камісій (ТВК), акруговых выбарчых камісій (АВК) і ўчастковых выбарчых камісій (УВК) замацавала курс на абсалютны кантроль уладамі над усімі этапамі выбараў*2024.

Практычна поўная адсутнасць інфармацыі аб этапах фармавання выбарчых камісій, а таксама правах і магчымасцях, звязаных з імі, адрасаванае шырокаму колу выбаршчыкаў, з'яўляецца адной з праяў поўнай незацікаўленасці ўладаў у рэальным удзеле грамадзян у выбарчых працэсах.

Улады абмежавалі кола суб'ектаў, якія вылучалі сваіх прадстаўнікоў у склад камісій (у выніку рэпрэсій катастрафічна скарацілася колькасць грамадскіх аб'яднанняў; пасля перарэгістрацыі з 16 засталіся толькі 4 праўладныя палітычныя партыі); ва ўсіх створаных выбарчых камісіях адсутнічалі прадстаўнікі апазіцыйных партый і незалежных грамадскіх аб'яднанняў.

Доля прадстаўнікоў палітычных партый у складзе ТВК, АВК і УВК застаецца па-ранейшаму нязначнай (2,9%, 15,6% і 8,3% адпаведна) у параўнанні з доляй прадстаўнікоў грамадскіх аб'яднанняў (44,5%, 57,8% і 48,7% адпаведна).

⁶² <https://www.belta.by/society/view/karpenko-k-vyboram-budut-obrazovany-1394-okruzhnye-i-territorialnye-izbiratelnye-komissii-601553-2023>, <https://www.belta.by/society/view/kosachev-vse-uslovija-dlja-raboty-mezhdunarodnyh-nabljudatelej-na-vyborah-v-belarusi-obespecheny-617380-2024>

⁶³ Застаюцца актуальнымі дэфекты нацыянальнага рэгулявання, якія супярэчаць згаданай Канвенцыі, апісаныя ў аналітычнай справаздачы па выніках назірання за выбарамі ў Палату прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу (2019 г.), с. 11, <https://elections2019.spring96.org/ru/news/95164>

Асноўным рэсурсам, якія забяспечваюць правядзенне выбараў*, як і раней, з'яўляюцца пяць найбуйнейшых грамадскіх аб'яднанняў (БРСМ, "Белая Русь", Саюз жанчын, Саюз ветэранаў, Фонд міру) і прафсаюзы, якія ўваходзяць у ФПБ, якія маюць (акрамя Фонду міру) з 2023 г. заканадаўча замацаваны асаблівы статус набліжанасці да дзяржавы; працэнт праходнасці вылучаных імі прадстаўнікоў у склад камісій складае 98,7% у ТВК, 99% у АВК і 98,4% у УВК. Настолькі высокія працэнты праходнасці праўладных кандыдатаў у склады выбарчых камісій пацвярджаюць адміністрацыйны кантроль над фармаваннем камісій і накіраванасць рашэнняў аб зацвярджэнні іх складу.

Колькасць УВК ды іх складу была скарачана пры павышэнні нагрузкі (адзіны дзень галасавання для выбараў* у Палату прадстаўнікоў і мясцовыя Саветы дэпутатаў) можа сведчыць аб упэўненасці ў адміністрацыйнай кантраляванасці ўсіх працэсаў, а таксама ў нізкай палітычнай актыўнасці грамадства і нізкай яўцы, а таксама аб жаданні ўладаў уключыць у камісіі выключна лаяльных людзей.

Абноўленае заканадаўства дазваляе не публікаваць пайменныя спісы членаў УВК, што значна ўскладняе магчымасць ацаніць спецыфіку складу УВК, у прыватнасці тое, наколькі захоўваецца звычайны "вытворчы прынцып" фармавання выбарчых камісій, калі члены камісіі прадстаўляюць адзін і той жа працоўны калектыў, а іх непасрэдня начальнікі ўзначальваюць гэтыя выбарчыя камісіі.

ВЫЛУЧЭННЕ І РЭГІСТРАЦЫЯ КАНДЫДАТАЎ

Вылучэнне і рэгістрацыя кандыдатаў прайшлі практычна пры поўнай адсутнасці палітычнай кампаніі як такой: не было інфармацыйнай кампаніі ад палітычных партый, у публічнай прасторы выбаршчыкаў не заклікалі падпісвацца за кандыдатаў.

Масавая ліквідацыя арганізацый грамадзянскай супольнасці, незалежных СМІ і захаванне ў прававым полі пасля перарэгістрацыі толькі 4 праўладных партый, г.зн. поўная зачыстка публічнай прасторы, не ўспрымаецца ўладамі як дастатковая гарантыя ад выказвання розных палітычных меркаванняў: у цяперашняй выбарчай кампаніі скарацілася колькасць месцаў для збору подпісаў, каб нават у зачышчаным палітычным клімаце не было магчымасці збіраць подпісы ў людных і зручных месцах; пры гэтым некаторыя асабліва прывіляваныя кандыдаты, нягледзячы на забароны, іх беспакarana парушалі.

Вылучэнне кандыдатаў з дапамогай збору подпісаў у адрозненне ад іншых спосабаў, не прадугледжвае фармальнай прывязкі да дзяржаўных ці палітычных структураў, але нават яно ўспрымалася як небяспечнае, бо любая

альтэрнатыўная пазіцыя практычна напэўна прывядзе да палітычных пераследаў, якія ўлады працягваюць актыўна ўжываць у адносінах да нязгодных. У выніку створанай уладамі атмасферы страху, незалежныя кандыдаты не балатаваліся нават з дапамогай збору подпісаў; вядома пра адну няўдалую спробу зарэгістравацца кандыдатам у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў, зробленую лідарам ліквідаванай партыі "Зялёныя"; актыўнасць па вылучэнні шляхам збору подпісаў выбаршчыкаў у параўнанні з мінулымі выбарамі ў Палату прадстаўнікоў знізілася амаль у тры разы; а ў мясцовыя саветы дэпутатаў – у паўтара раза.

Амаль усе ініцыятыўныя групы былі зарэгістраваныя: на ўзроўні выбараў* у Палату прадстаўнікоў толькі па 2 заявах прынята рашэнне аб адмове ў рэгістрацыі (адна з іх – адзінаму, мяркуючы па даступнай інфармацыі, незалежнаму кандыдату, лідару ліквідаванай партыі "Зялёныя" Д. Кучуку).⁶⁴ На ўзроўні выбараў* у мясцовыя Саветы 8 заяў было адклікана, 19-ці адмоўлена ў рэгістрацыі, у дачыненні да 1 заявы прынята рашэнне аб адмене рэгістрацыі.

Пікетныя зборы подпісаў праходзілі не вельмі актыўна, хутчэй для бачнасці, а ў некаторых гарадах наогул не былі прыкметныя; шэраг сведчанняў і абставінаў збору подпісаў кажа аб высокай ступені адміністрацыйнага кантролю, актыўным выкарыстанні адміністрацыйнага рэсурсу, якое хутчэй накіравана не на масавае прыцягненне выбаршчыкаў, а на імітаванне палітычнай актыўнасці і на спрашчэнне працы ініцыятыўных груп.

У адсутнасць незалежных назіральнікаў у выбарчых камісіях, ацаніць працэс збору подпісаў было цяжка; інфармацыйнае яго асвятленне адбывалася на мінімальным узроўні; у цэлым, праверка большасцю выбарчых камісій подпісаў выбаршчыкаў і даных пра кандыдатаў, якія ўтрымліваліся ў анкетах і дэкларацыях аб даходах і маёмасці, праходзіла непразрыста і негалосна.

Усяго было вылучана 298 кандыдатаў у дэпутаты ў Палату прадстаўнікоў, што значна саступае паказчыку папярэдняй выбарчай кампаніі (703).

Доля жанчын сярод вылучаных кандыдатамі ўзрасла на 6,9%: з 25,7% (181 чалавек) у 2019 годзе да 32,6% (97 чалавек) у 2024 годзе.

16 студзеня 2024 г. старшыня ЦВК, Ігар Карпенка, заявіў, што дакументы на рэгістрацыю кандыдатамі ў дэпутаты падалі 92 (менавіта такая колькасць кандыдатак зарэгістравана) жанчыны.⁶⁵ На выбары ў мясцовыя Саветы

⁶⁴ Д. Кучук быў затрыманы 16 лютага 2024 г. каля расейскай амбасады, куды ён прыйшоў з кветкамі ў дзень смерці Навальнага, асуджаны на 30 сутак і павінен быў вызваліцца 17 сакавіка, але на момант 22 сакавіка яго родныя не маюць інфармацыі пра яго месцазнаходжанне: <https://pozirk.online/ru/news/74379/>

⁶⁵ БелТА, "Карпенко: в стране выдвинуты 298 кандидатов в депутаты Палаты представителей",

дэпутатаў было вылучана 18 996 кандыдатаў.⁶⁶ Аднак пазней лічбы былі скарэктаваныя.⁶⁷

Было вылучана 18 999 прэтэндэнтаў у кандыдаты ў дэпутаты мясцовых Саветаў, што значна менш у параўнанні з мінулай кампаніяй, пры гэтым у параўнанні з выбарамі 2018 г. зменшылася на 15,7% колькасць кандыдатаў, вылучаных грамадзянамі шляхам збору подпісаў, і павялічылася на 19,5% колькасць кандыдатаў, вылучаных палітычнымі партыямі.

Значна знізілася актыўнасць па вылучэнні кандыдатаў у цэлым; у адрозненне ад 2019 г., калі з улікам апазіцыйных партый, было вылучана 424 кандыдаты, у гэтай кампаніі істотна прыкметная адсутнасць незалежных кандыдатаў.

Зарэгістравана 265 кандыдатаў у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў пры самым нізкім працэнце адмоваў (8,4%), што паказвае на перадвызначанасць працэсаў вылучэння. Мяркуючы па ўсім, уладамі была пастаўлена задача мець 2 кандыдатуры ў выбарчым бюлетэні на кожнай акрузе, для таго каб забяспечыць фармальную канкурэнтнасць. Адклікана заяў аб згодзе балатавацца – 8, адмоўлена ў рэгістрацыі кандыдатамі ў дэпутаты – 25.

Зарэгістравана 18 802 кандыдаты ў дэпутаты мясцовых Саветаў пры захаванні тэндэнцыі мінулых цыклаў з нізкім адсоткам адмоваў (0,65%). Сярэдняя колькасць зарэгістраваных кандыдатаў на пасялковым узроўні – роўна адзін кандыдат на месца і 1,2 кандыдата на акругу на сельскім узроўні, г.зн. практычна безальтэрнатыўныя выбары*, паказвае на адсутнасць палітычнай ініцыятывы, што таксама з'яўляецца следствам атмасферы страху, і вельмі высокую ступень адміністрацыйнага кантролю (загадзя ўзгоднення спісы кандыдатаў). Адклікана заяў аб згодзе балатавацца – 78, адмоўлена ў рэгістрацыі кандыдатамі ў дэпутаты – 119.

Аналіз спісаў зарэгістраваных кандыдатаў дазваляе канстатаваць яго цалкам "наменклатурны" характар: большасць кандыдатаў займаюць кіруючыя пасады, амаль адсутнічаюць кандыдаты рабочых прафесій. У адрозненне ад мінулых выбарчых цыклаў усіх кандыдатаў можна назваць праўладнымі, палітычная барацьба паміж імі адсутнічала.

Доля зарэгістраваных жанчын-кандыдатак у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў узрасла да 34,7%, што больш, чым у 2019 г. (27 %); доля жанчын – кандыдатак

16 января 2024 г. <https://www.belta.by/society/view/karpenko-v-strane-vydvynuto-298-kandidatov-v-deputaty-palaty-predstavitelej-610081-2024/>

⁶⁶ БелТА, «"Карпенко: в кандидаты в местные Советы депутатов выдвинуты 18 996 человек", 16 января 2024 г. <https://www.belta.by/society/view/karpenko-v-kandidaty-v-mestnye-sovety-deputatov-vydvynuty-18-996-chelovek-610110-2024>

⁶⁷ ЦИК, "Игорь Карпенко рассказал международным наблюдателям о регистрации кандидатов в депутаты", 24 февраля 2024 г. <https://rec.gov.by/ru/from-telegram-ru/view/igor-karpenko-rasskazal-mezhdunarodnym-nabljudateljam-o-registratsii-kandidatov-v-deputaty-1547-2024>

у дэпутаты мясцовых Саветаў узрасла да 53,7%, што таксама больш, чым у 2018 г. (49,1%).

Адзначаны рэзкі рост партыйнага прадстаўніцтва за кошт створанай у 2023 г. Беларускай партыі "Белая Русь": яе чальцамі з'яўляюцца 42,3% кандыдатаў у Палату прадстаўнікоў і 27,6% кандыдатаў у мясцовыя Саветы, пры гэтым імітацыйны характар такой партыйнасці відавочны з наяўнасці значнай колькасці акругаў, дзе супрацьстаяць адзін аднаму чальцы гэтай партыі.

Доля тых, што пераабіраюцца дзеючых дэпутатаў мясцовых Саветаў, знізілася да 39% (у 2018 г. – 46,7%); у Палату прадстаўнікоў зарэгістравана 20 дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў і 31 дзеючы дэпутат мясцовых Саветаў, што значна менш мінулага цыклу (2019 г. – 32 дэпутаты Палаты прадстаўнікоў; 66 дэпутатаў мясцовых Саветаў).

ПЕРАДВЫБАРНАЯ АГІТАЦЫЯ

Перыяд агітацыі праходзіў ва ўмовах адміністрацыйна кантраляванай імітацыі палітычнай барацьбы паміж спрэс праўладнымі кандыдатамі. На перадвыбарчую агітацыю было адведзена ўсяго 24 дні, крытычна мала часу, улічваючы, што толькі ў перыяд агітацыі кандыдаты могуць даць выбаршчыкам свае праграмы і заклікаць галасаваць за іх. Тым не менш, вылучэнне такога нязначнага перыяду часу на агітацыю ўкладаецца ў агульную палітыку ўладаў на выбарах*2024 прапагандаваць важнасць удзелу ў галасаванні, але не казаць па сутнасці аб выбарах*, пра кандыдатаў у дэпутаты ды іх праграмах.

Агітацыйныя пікеты, нягледзячы на спрошчаны парадак іх правядзення, на гэтых выбарах* практычна не выкарыстоўваліся кандыдатамі. Вулічныя мерапрыемствы разглядаліся ўладамі як патэнцыйная пагроза, былі забароненыя ў найбольш наведвальных частках гарадоў і калі праводзіліся, то ва ўмовах, практычна, нябачнасці. Тыя рэдкія перадвыбарчыя пікеты, якія праводзіліся па краіне, былі малалікімі і аформленыя дзяржаўнай атрыбутыкай, таму было складана вызначыць, у падтрымку якога кандыдата яны праводзіліся.

Агітацыйная кампанія большасці кандыдатаў вялася пераважна ў форме сустрэч з выбаршчыкамі ў актавых залах устаноў і прадпрыемстваў, часцяком у працоўны або абедзенны час. Удзел выбаршчыкаў у такіх сустрэчах забяспечваўся адміністрацыйна, а ўтрыманне такіх сустрэч набывала характар "ідэалагічных лекцый" і служыла адзінай мэце – стварэнню бачнасці грамадскай цікавасці да кандыдатаў, іх праграмаў ды іх адказаў на пытанні выбаршчыкаў.

Перадвыбарчыя праграмы кандыдатаў і асвятленне перыяду агітацыі ў дзяржаўных СМІ з'яўляюцца яркімі індикатарамі аўтарытарнай палітычнай сістэмы, дзе мала месца для рэальнай палітычнай разнастайнасці або крытычнага абмеркавання. Праграмы кандыдатаў, якія рэхам адлюстроўваюць адныя і тыя ж тэмы і каштоўнасці, якія падтрымліваюцца ўладамі, сведчаць аб значным абмежаванні палітычнага дыялогу і адсутнасці сапраўднага саборніцтва ідэй. Арыентаванасць на публікацыі праграм у друкаваных СМІ⁶⁸ свядома зніжае магчымасці выбаршчыкаў азнаёміцца з праграмамі. Пры гэтым, у інтэрнэце знайсці перадвыбарчыя праграмы было вельмі цяжка. Не ўсе кандыдаты скарысталіся магчымасцю апублікаваць свае праграмы. На прыкладзе Гродзенскага абласнога Савета дэпутатаў, відаць, што за выключэннем 1 акругі, ва ўсіх астатніх, праграму публікаваў толькі той кандыдат, які пасля "выйграваў" выбары, што служыць дадатковым сведчаннем адміністрацыйна кантраляванага працэсу.⁶⁹

Асвятленне этапу агітацыі ў дзяржаўных СМІ, засяроджанае на неабходнасці ўдзелу ў выбарах без сапраўднага прадстаўлення адрозненняў паміж кандыдатамі, дадаткова звузіла здольнасць выбаршчыкаў прымаць абгрунтаваныя рашэнні. Прадстаўленне кандыдатам эфірнага часу на дзяржаўным тэлебачанні і фармальнае правядзенне тэледабатаў выступалі як элементы, закліканыя стварыць ілюзію дэмакратычнага выбарчага працэсу, аднак на практыцы прадстаўлення 3 хвіліны эфіру на дэбатах не дазволілі кандыдатам адэкватна прадставіць свае праграмы, абмеркаваць адрозненні ў падыходах і пераканаўча аргументаваць сваю пазіцыю.

ДАТЭРМІНОВАЕ ГАЛАСАВАННЕ

Датэрміновае галасаванне ў адпаведнасці з заканадаўствам доўжылася 5 дзён: 20-24 лютага 2024 г. афіцыйная яўка выбаршчыкаў на датэрміновае галасаванне склала рэкордныя⁷⁰ 41,71%.⁷¹ Папярэднія выбары Палаты прадстаўнікоў паказваюць, як фармавалася тэндэнцыя росту афіцыйнай яўкі на датэрміновым галасаванні:

выбары ў Палату прадстаўнікоў	2024	2019	2016	2012
1 дзень папярэдняга галасавання	5.94%	4.69%	3.92%	3.00%

⁶⁸ Кандыдатам прадстаўляецца магчымасць бясплатна апублікаваць праграму толькі ў друкаваных СМІ (ч. 2 арт. 46 ВК)

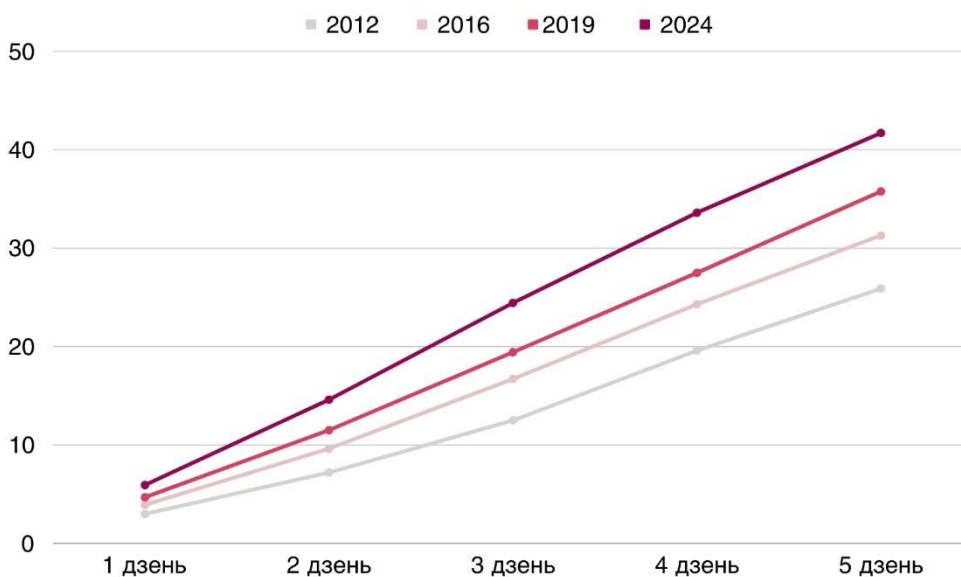
⁶⁹ Глядзіце спіс апублікаваных праграм https://grodno-region.by/ru/programmy_kandidatov-ru і спіс дэпутатаў Савета дваццаць дзвятага склікання <https://grodno-region.by/ru/oblast-sov-ru/>

⁷⁰ Даняя прыводзяцца адносна выбарчых кампаній, хоць падчас рэферэндуму 2022 яўка была крыху больш за 42,93%. Глядзі выніковую аналітычную справаздачу экспертнай місіі па ацэнцы рэспубліканскага рэферэндуму: <https://referendum2022.spring96.org/ru/news/107870>

⁷¹ ЦВК, звесткі аб датэрміновым галасаванні 20-24 лютага 2024 г.: <https://www.rec.gov.by/ru/news-ru/view/dosrochnoe-golosovanie-1494/>

2 дзень папярэдняга галасавання	14.61%	11.51%	9.63%	7.20%
3 дзень папярэдняга галасавання	24.44%	19.43%	16.71%	12.50%
4 дзень папярэдняга галасавання	33.61%	27.50%	24.31%	19.60%
5 дзень папярэдняга галасавання	41.71%	35.77%	31.29%	25.90%

РОСТ % АФІЦЫЙНАЙ ЯЎКІ НА ДАТЭРМІНОВЫМ ГАЛАСАВАННІ

Па выніках выбараў,⁷² якія былі ўстаноўлены на пасяджэнні ЦВК 1 сакавіка 2024 г., больш за палову выбаршчыкаў, якія ўзялі ўдзел у галасаванні, прагаласавалі датэрмінова – 56,43%.

Як і ў папярэднія выбарчыя кампаніі, датэрміновае галасаванне мела адміністрацыйна-мабілізацыйны, прымусовы і справаздачны характар. Нягледзячы на тое, што ВК вызначае датэрміновае галасаванне як экстраардынарную меру, якая павінна выкарыстоўвацца пры немагчымасці выбаршчыка прагаласаваць у асноўны дзень, улады традыцыйна выкарыстоўваюць кардынальна іншы падыход.

⁷² ЦВК, "Заседание Центральной комиссии", 1 марта 2024 г. <https://www.rec.gov.by/ru/news-ru/view/zasedanie-tsentralnoj-komissii-1613>

З сістэмаўтваральных дзеянняў уладаў відавочна, што мэтай датэрміновага галасавання, як і раней, з'яўляецца дасягненне і дэманстрацыя як мага больш высокай яўкі выбаршчыкаў. Этап датэрміновага галасавання застаецца адным з найбольш праблемных этапаў выбарчага працэсу ў Беларусі і стварае шырокія магчымасці для выкарыстання адміністрацыйнага рэсурсу, штучнага павышэння яўкі і фальсіфікацый, якія здзяйсняюць сябры камісій.

Імкненне павялічыць яўку, сфальсіфікаваць галасы і забяспечыць поўны кантроль над працэсам галасавання ярка выявілася ў актыўнай прапагандзе датэрміновага галасавання. Да і падчас датэрміновага галасавання, з 20 па 24 лютага, улады актыўна праводзілі агітацыйныя мерапрыемствы, якія заклікаюць выбаршчыкаў прагаласаваць датэрмінова – гэта пікеты⁷³ і забяўляльныя масавыя мерапрыемствы,⁷⁴ ідэалагічныя сустрэчы са студэнтамі⁷⁵ і "адзіныя дні інфармавання" з працоўнымі калектывамі,⁷⁶ шматлікія публікацыі дзяржслужачых і дзяржаўных органаў у сваіх сацыяльных сетках,⁷⁷ а таксама шматлікія публікацыі ў мясцовых праўладных СМІ.⁷⁸

З 20 па 24 лютага былі зробленыя і практычныя крокі да арганізацыі масавага ўдзелу ў галасаванні, уключна з мабілізацыяй пенсіянераў,⁷⁹ спартсменаў,⁸⁰ дзяржслужачых, работнікаў бюджэтных арганізацый і прадпрыемстваў. Асабліва актыўна ўключаліся навучэнцы ва ўстановах адукацыі: студэнты і бацькі школьнікаў. Для ўваходу ў будынак, дзе размешчаны выбарчыя ўчасткі, дзяжурныя старшакласнікі, што гатовыя былі праводзіць выбаршчыкаў на выбарчы ўчастак. Кіраўнікі бюджэтных арганізацый давалі справаздачу перад вышэйстаячымі службовымі асобамі аб забеспячэнні высокай яўкі падчас датэрміновага галасавання,⁸¹ а таксама паведамлялася, што дырэктары школ мелі "графік" датэрміновага галасавання са справаздачнасцю перад аддзелам адукацыі.

Для стымулявання ўдзелу ў датэрміновым галасаванні ўлады традыцыйна звярталіся як да заахвочванняў, так і да пагроз у дачыненні да выбаршчыкаў. Напрыклад, студэнтам за галасаванне датэрмінова абяцалі вольны ад

⁷³ "В регионах Минщины проводят пикеты в поддержку выборов":

<https://elections2024.spring96.org/ru/news/114448>

⁷⁴ "На пропаганду досрочного голосования брошены все силы":

<https://spring96.org/ru/news/114518>

⁷⁵ Па ўсёй Магілёўскай вобласці студэнтам "настойліва рэкамендуюць" прагаласаваць датэрмінова

<https://spring96.org/be/news/114516>

⁷⁶ Як на Віцебшчыне праходзіць апошні тыдзень перад галасаваннем <https://spring96.org/be/news/114511>

⁷⁷ Першы дзень датэрміновага на Гарадзеншчыне <https://elections2024.spring96.org/be/news/114461>

⁷⁸ У Рагачове датэрмінова прагаласавалі практычна ўсе прадстаўнікі мясцовай наменклатуры

<https://spring96.org/be/news/114536>

⁷⁹ "Турпаход" па выбарчых участках Светлагорска <https://elections2024.spring96.org/be/news/114532>

⁸⁰ Галасуем – камандай, бюлетэні – не фоткаем <https://spring96.org/be/news/114490>

⁸¹ Гомельшчына па выніках двух дзён датэрміновага галасавання ў лідэрах. Аналізуем – чаму

<https://spring96.org/be/news/114489>

навучання дзень, галасаванне замест заняткаў, за адмову ад галасавання датэрмінова пагражалі праблемамі з вучобай.⁸² Маладым людзям, якія прагаласавалі ўпершыню і датэрмінова, чальцы выбарчых камісій дарылі падарункі ў выглядзе канцылярскіх прылад і канстытуцый, а таксама некаторым выбаршчыкам былі ўручаныя падарункі.⁸³ Вядома, што на асобных заводах, установах адукацыі і аховы здароўя работнікам пагражалі непадаўжэннем кантракту, калі яны не прагаласуюць датэрмінова. Студэнтам і работнікам, якія пражываюць у інтэрнатах, пагражалі непрадастаўленнем месца ў інтэрнаце ў наступным годзе. Паведамлялася, што дзяжурныя па інтэрнатах абыходзілі пакоі пражываючых са спісам тых, хто не ўзяў удзел у датэрміновым галасаванні. Таксама вядома пра выпадкі арганізаванага галасавання асуджаных да абмежавання волі ва ўстановах адкрытага тыпу.

Вядомы выпадак складання пратаколу аб адміністрацыйным правапарушэнні ў дачыненні да жыхара Гомельскай вобласці,⁸⁴ які зрабіў фатаграфію бюлетэня ў апошні дзень датэрміновага галасавання. У ВК у рэдакцыі ад 04.03.2023 г. забараняецца фатаграфаванне бюлетэня.⁸⁵ Новаўвядзенне, відавочна, з'яўляецца адказам дзяржавы на выкрыццё фальсіфікацый вынікаў прэзідэнцкіх выбараў 2020 г. шляхам фатаграфавання выбаршчыкамі бюлетэняў і адпраўкі іх на падлік у платформу "Голас".⁸⁶ Пры гэтым, пераслед за фатаграфаванне бюлетэняў не пачаўся з увядзеннем гэтага абмежавання. Затрыманне за фатаграфаванне бюлетэня было зафіксавана падчас правядзення рэферэндуму ў 2022 г. Адсутнасць забароны на фатаграфаванне бюлетэня ў ВК не спыніла ўлады – выбаршчык на рэферэндуме быў адвольна затрыманы і прыцягнуты да адказнасці паводле арт. 24.23 Кодэкса Рэспублікі Беларусь "аб адміністрацыйных правапарушэннях" за нібыта правядзенне "адзіночнага пікетавання" шляхам прастаўлення дзвюх галачак у бюлетэні.⁸⁷

ГАЛАСАВАННЕ ў ДЗЕНЬ ВЫБАРАў (УКЛЮЧНА з ГАЛАСАВАННЕМ ПА МЕСЦЫ ЗНАХОДЖАННЯ ВЫБАРШЧЫКАў) І ПАДЛІК ГАЛАСОў

Яўка

⁸² Па ўсёй Магілёўскай вобласці студэнтам "настойліва рэкамендуюць" прагаласаваць датэрмінова <https://spring96.org/be/news/114516>

⁸³ Каляндары, канстытуцыі і... гарбата: як завабліваюць на ўчасткі для галасавання на Берасцейшчыне <https://elections2024.spring96.org/be/news/114531>

⁸⁴ Адзіны дзень галасавання: хроніка падзей і пераследу <https://spring96.org/be/news/114546>

⁸⁵ Арт. 52 ВК: Забараняецца выносіць выдадзены бюлетэнь за межы памяшкання для галасавання, а таксама ажыццяўляць фота- і відэаздымку запоўненага бюлетэня.

⁸⁶ Платформа "Голас": <https://belarus2020.org/home>

⁸⁷ Выніковая аналітычная справаздача экспертнай місіі па ацэнцы рэспубліканскага рэферэндуму: <https://spring96.org/be/news/107872>

У традыцых аўтарытарнай дзяржавы, улады разглядаюць яўку як доказ агульнай легітымацыі. Кожныя выбары ператвараюцца ў своеасаблівую плебісцитарную працэдуру, пры якой сам факт візіту выбаршчыка на выбарчы ўчастак з'яўляецца сведчаннем даверу дзяржаве. Адпаведна ўлады прыкладаюць асаблівыя намаганні для арганізацыі рэальнай яўкі (гл. аб адміністрацыйным прымусе вышэй) і для стварэння карцінкі масавай актыўнасці выбаршчыкаў. Лічбы яўкі з'яўляюцца адзінымі, што сістэмна агучваюцца ЦВК у дзень галасавання, але ў адсутнасць незалежных назіральнікаў аданіць рэальнасць заяўленых уладамі лічбаў не ўяўляецца магчымым:

Час у дзень галасавання 25 лютага 2024 г.	Афіцыйная яўка
9:00	43.64%
12:00	50.97%
14:00	59.17%
16:00	65.40%
18:00	70.29%
20:00	73.09%

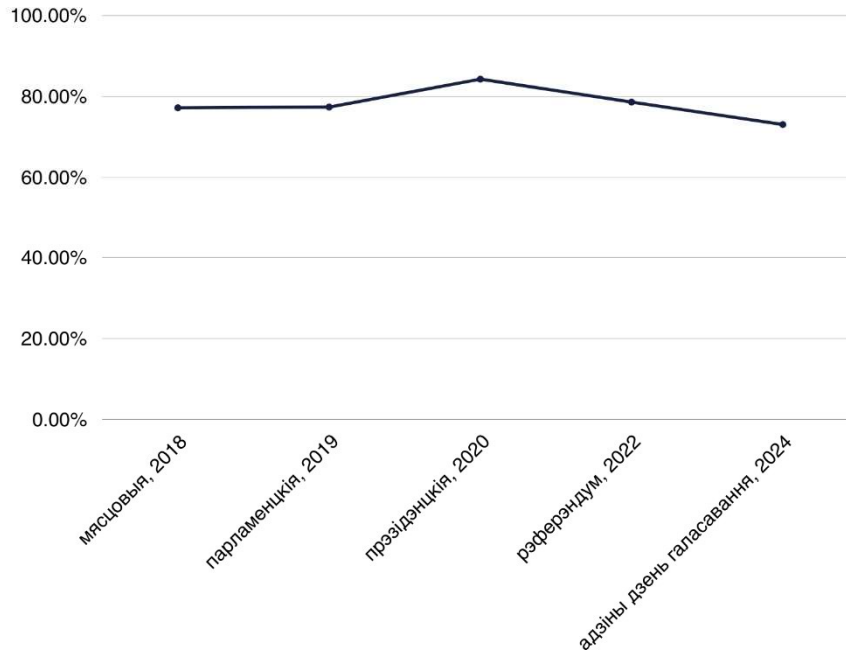
Афіцыйная яўка

Пры гэтым, па сведчаннях многіх выбаршчыкаў, якія прыйшлі на ўчастак у канцы дня галасавання, на аркушах рэгістрацыі падпісаў было вельмі няшмат, што не павінна было назірацца : з улікам заяўленай яўкі ў 73% з 15 радкоў на аркушы як мінімум 10 у сярэднім павінны быць запоўненыя.

Пры тым, што яўка на датэрміновым галасаванні ў 2024 г. была самай высокай з усіх кадэнцый Палаты прадстаўнікоў, выніковая афіцыйная яўка з'яўляецца самай нізкай з папярэдніх кампаній 5 гадоў, саступаючы нават кампаніі мясцовых выбараў 2018 г.:

	2024	2022 (рэферэндум)	2020 (прэзідэнцкія выбары)	2019 (выбары Палаты прадстаўнікоў)	2018 (мясцовыя выбары)
яўка	73.09%	78.63%	84.30%	77.40%	77.23%

% АФИЦЫЙНАЙ ЯЎКИ НА РОЗНЫХ ВЫБАРАХ

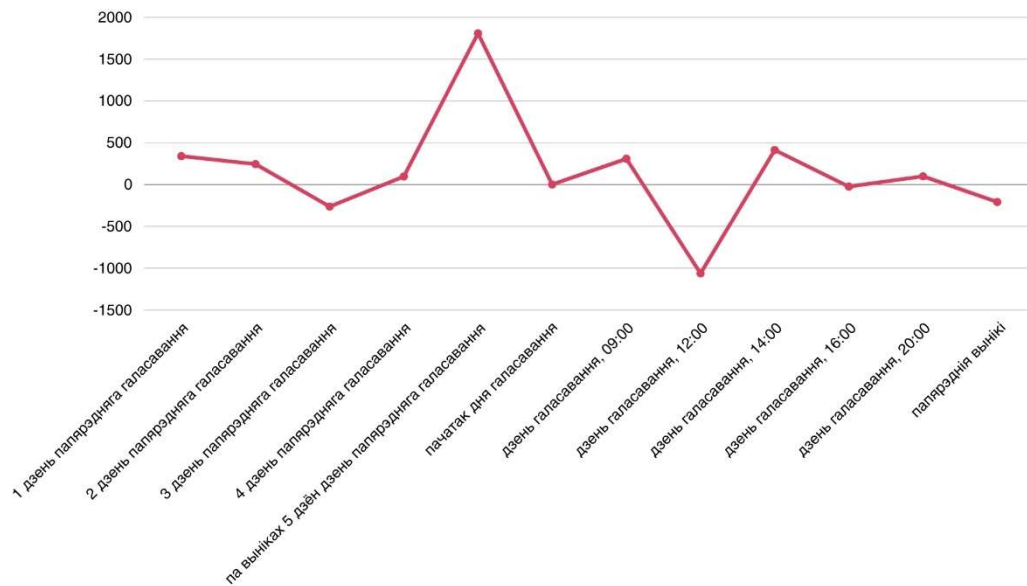

Яшчэ адзін крытэр, па якім ЦВК адчытваўся, гэта змена агульнай колькасці выбаршчыкаў. Артыкул 21 ВК устанаўлівае, што спісы павінны быць гатовыя за 15 дзён да дня галасавання (за 2 дні ў месцах часовага знаходжання, напрыклад, у бальніцах), але таксама дапускае магчымасць змянення агульнай колькасці выбаршчыкаў, якое адбываецца, у тым ліку і ў дзень галасавання (не ўнесеныя ў спіс выбаршчыкаў, але зарэгістраваныя на тэрыторыі ўчастка для галасавання выбаршчыкі). У той жа час хаатычны характар змены гэтага спісу ў даволі значных межах альбо кажа аб нядбайнасці пры складанні спісаў на падставе базы даных аб месцы рэгістрацыі (пражывання) грамадзян, альбо аб маніпуляцыях:

	Агульная колькасць выбаршчыкаў	Розніца з папярэднім значэннем
Першапачатковая лічба, абвешчаная ЦВК	6,913,965	
1 дзень папярэдняга галасавання	6,913,626	339
2 дзень папярэдняга галасавання	6,913,382	244
3 дзень папярэдняга галасавання	6,913,646	-264
4 дзень папярэдняга галасавання	6,913,550	96

па выніках 5 дзён папярэдняга галасавання	6,911,742	1,808
Пачатак дня галасавання	6,911,742	0
9:00	6,911,434	308
12:00	6,912,497	-1,063
14:00	6,912,085	412
16:00	6,912,110	-25
20:00	6,912,115	-5
Папярэднія вынікі	6,912,221	-106

ДЫНАМІКА КОЛЬКАСЦІ ВЫБАРШЧЫКАЎ У ПАРАЎНАННІ З ПЕРШАПАЧАТКОВА ЗАЯЎЛЕНАЙ ЦВК

Умовы галасавання

Агульны рэпрэсіўны фон,⁸⁸ як і пераслед⁸⁹ і прымус да публічных выбачэнняў⁹⁰ удзельнікаў пратэстаў, выкліканых нязгодай з афіцыйна абвешчанымі вынікамі папярэдніх выбараў 2020 года, а таксама публічнае ўзбуджэнне крымінальнай справы за нібыта "спробу зрыву" рэферэндуму 2022 года,⁹¹ былі закліканы адназначна паказаць грамадству недапушчальнасць выказвання якой-небудзь крытыкі або нязгоды падчас выбараў*2024.

Працягваючы такую логіку, выбары*2024 праходзілі ва ўмовах узмоцненай прысутнасці сілавых структур. Начальнік Галоўнага ўпраўлення аховы правапарадку і прафілактыкі міліцыі грамадскай бяспекі МУС Аляксандр Купчэня, правёў прэс-канферэнцыю,⁹² прысвечаную забеспячэнню бяспекі падчас выбараў*, дзе распавёў аб правядзенні для супрацоўнікаў міліцыі спецыяльных трэнінгаў па рэагаванні на парушэнні выбарчага працэсу, а таксама паведаміў аб фармаванні "добраахотных дружын" на час правядзення выбараў* з чальцоў БРСМ і ветэранаў міліцыі. Дзяржаўны тэлеканал "СТВ" апублікаваў відэа, дзе супрацоўнікі міліцыі дэманструюць, як будуць затрымліваць на выбарчых участках пратэстоўцаў альбо выбаршчыкаў, якія паспрабавалі сфатаграфіраваць свой бюлетэнь.⁹³

Змены ў выбарчым заканадаўстве, якія дазваляюць дзяржаве не ствараць участкі для галасавання за мяжой, пазбавілі значную частку палітычна актыўнага насельніцтва (не толькі асоб, якія пакінулі краіну праз рызыку адвольнага пераследу, але і людзей, для якіх паездка ў Беларусь па розных прычынах можа быць цяжкай) магчымасці рэалізаваць сваё выбарчае права. Дзяржава выдзеліла ўсяго адзін участак у Мінску "для грамадзян, якія аформілі выезд для пастаяннага галасавання за мяжой". Па паведамленнях ЦВК, да 17 гадзін 25 лютага на ім прагаласавалі ўсяго 6 чалавек.⁹⁴ Магчымасць узяць удзел у выбарах* у грамадзян, якія не афармлялі пастаяннае пражыванне за мяжой, і якія асцерагаюцца пераследу, адсутнічала зусім.

⁸⁸ Гл. справаздачу кампаніі "Сітуацыя перад выбарамі*2024":

https://spring96.org/files/misc/spravazdacha_vynikovaja_bel.pdf

⁸⁹ З пачатку выбарчай кампаніі 2020 года ПЦ "Вясна" вядома пра больш чым 4 500 асуджаных і, як мінімум, 5 736 фігурантаў (у тым ліку падазраваных, абвінавачаных ці ўжо асуджаных) палітычна матываваных крымінальных спраў. Гл. <https://spring96.org/be/news/114232>

⁹⁰ Медиазона Беларусь, "Близкий к силовикам канал опубликовал видео с участницей протестов, которая целует красно-зеленый флаг", 7 февраля 2024 г., <https://strangling-rods-355181.appspot.com/news/2024/02/07/kiss>

⁹¹ <https://spring96.org/ru/news/114498>

⁹² Відэазапіс прэс-канферэнцыі: <https://www.youtube.com/watch?v=oFkePQy2gg0>

⁹³ СТВ, "МВД готовится к провокациям на выборах! Повторится ли 2020 год?", 18 февраля 2024 г. <https://ctv.by/kak-obespechat-bezopasnost-na-vyborah>

⁹⁴ БелТА, "Сколько проживающих за рубежом белорусов приняли участие в выборах, рассказали в ЦИК", 25 февраля 2024 г. <https://www.belta.by/society/view/skolko-prozhivajuschih-za-rubezhom-belorusov-prinjali-uchastie-v-vyborah-rasskazali-v-tsik-617665-2024/>

На ўсіх участках для галасавання знаходзіліся супрацоўнікі міліцыі,⁹⁵ было ўстаноўлена відэаназіранне і "трывожныя кнопкі" для чальцоў камісій.⁹⁶ Пры гэтым, самі ўчасткі абсталяваны адкрытымі кабінкамі, якія дазваляюць сачыць за тым, што ў іх адбываецца. Такая практыка ўзнікла ў 2020 г. як супрацьэпідэмічная мера, але цяпер стала агульнапрынятай мерай узмацнення кантролю за паводзінамі выбаршчыкаў у кабінцы для галасавання, асабліва за спробамі фатаграфаваньня бюлетэнь.

З іншага боку, выбарам*2024 папярэднічала шырокая актыўнасць ЦВК, выканкамаў і ўстаноў сацыяльнай сферы па правядзенні адукацыйна-асветніцкіх мерапрыемстваў па "патрыятычным выхаванні моладзі". А сіламі ўстаноў адукацыі, дзе размешчаны выбарчыя ўчасткі, з дапамогай розных канцэртаў і акцый⁹⁷ вакол выбараў актыўна стваралася атмасфера свята,⁹⁸ якая павінна запаўняць прастору адсутнай палітычнай барацьбы.⁹⁹

Пры гэтым, такія мерапрыемствы былі хутчэй накіраваныя на фармаванне ідэалагічна выверанай пазіцыі і заклікі прыйсці прагаласаваць, а не на сутнасныя тлумачэнні паўнамоцтваў фармаваных органаў улады розных узроўняў. Аналагічным чынам выбары* асвятляліся ў дзяржаўных СМІ. У месяцы, папярэднія адзінаму дню галасавання, эксперты адзначалі выкарыстанне ў дзяржаўных СМІ маніпулятыўнай рыторыкі і дэзінфармацыі, закліканых дыскрэдытаваць палітычных апанентаў улады (пры гэтым важна разумець: выхалашчанаць публічнай сферы, адсутнасць непасрэднага доступу да незалежных СМІ ўнутры краіны ствараюць сітуацыю радыкальнага дысбалансу ў асвятленні ключавых для грамадства пытанняў, без магчымасці адказаць на абвінавачванні — выказаць і пачуць — альтэрнатыўную прадзяржаўнай пазіцыю), дэмакратычныя выбары ў заходніх краінах, незалежных міжнародных назіральнікаў, і г. д.¹⁰⁰

⁹⁵ ЦИК (@cikbelarus), "Дружелюбные и отзывчивые. На всех участках для голосования сотрудники органов внутренних дел несут службу по охране общественного порядка", Telegram, 25 февраля 2024 г., <https://t.me/cikbelarus/2233>

⁹⁶ ЦИК (@cikbelarus), "Карпенко: с 19 февраля все участки для голосования взяты под охрану сотрудниками милиции", Telegram, 24 февраля 2024 г., <https://t.me/cikbelarus/2182>

⁹⁷ Напрыклад, <https://elections2024.spring96.org/ru/news/11451>

⁹⁸ ЦИК (@cikbelarus), "Выборы — это не только важное политическое событие. Для белорусов — это праздник", Telegram, 25 февраля 2024 г., <https://t.me/cikbelarus/2211>

⁹⁹ Гл. высновы справаздачы кампаніі па выніках назірання за перадвыбарнай агітацыяй: <https://elections2024.spring96.org/be/news/114538>

¹⁰⁰ Прыклад адкрытай дэзінфармацыі з боку кіраўніка ЦВК: https://news.zerkalo.io/economics/60561.html?_gl=1*fnloej*_ga*MTAwNzQwNzk5Ny4xNjc5OTI0MDQy*_ga_B8LJ3JQEWY*MTcwNzM5MzQ1MC4zMjY4xLjE3MDczOTM0NjAuNTAuMC4w, <https://rec.gov.by/ru/from-telegram-ru/view/vse-mezhdunarodnye-nabljudateli-kotorye-priedut-v-belarus-na-vybory-deputatov-v-edinyj-den-golosovaniya-1402-2024>

гл. таксама

https://factcheck.by/news/by_youtube_elections_jan-feb2024/,
https://factcheck.by/news/belarusian_cso_disinformation_dec2023/,
https://factcheck.by/news/belarusian_cso_disinformation_jan2024/

У дачыненні да архітэктурнай даступнасці будынкаў і памяшканняў, дзе размешчаны ўчасткі для галасавання, для людзей з паніжанай мабільнасцю (наяўнасць спецыяльных прылад у адпаведнасці з будаўнічымі нормаў: пандусы, заніжаныя парогі, шырыня дзвярэй не менш за 0,9 м) паведамлялася, што не ўсе ўчасткі адпавядалі гэтым патрабаванням і не заўсёды ўчастковыя камісіі былі забяспечаны людзьмі, якія маглі б дапамагчы трапіць на ўчастак.

Паведамлялася аб парушэннях на закрытых выбарчых участках. Такія паведамленні паступалі ад пацыенткі Рагачоўскай цэнтральнай раённай бальніцы, дзе размяшчаўся закрыты ўчастак для галасавання, у адпаведнасці з ім, выбаршчыкам пагражалі выпіскай з бальніцы і іншымі праблемамі ў выпадку, калі яны не прагаласуюць.¹⁰¹

У цэлым, умовы галасавання на выбарах 2024* былі накіраваныя на тое, каб максімальна ўзмацніць кантроль за працэсам галасавання, здушыць любыя спробы выказвання нязгоды і забяспечыць бачнасць легітымнасці і падтрымкі з боку грамадства, пры гэтым сур'ёзна абмяжоўваючы асноватворныя дэмакратычныя прынцыпы і правы грамадзян.

Абвясчэнне вынікаў галасавання

Па сканчэнні сутак з дня галасавання былі вядомыя толькі імёны і прозвішчы абраных у Палату прадстаўнікоў кандыдатаў, а таксама факт паспяховага (г. зн. як мінімум з паловай складу абраных) фармавання ўсіх 1,284 мясцовых Саветаў дэпутатаў (пры гэтым у 2024 годзе абіралі меншую колькасць мясцовых Саветаў, чым падчас папярэдніх кампаній).¹⁰²

Па сканчэнні 25 дзён з дня выбараў* вядомыя "звесткі аб выніках". У параўнанні з папярэднімі кампаніямі, ЦВК змяніў фармат прадастаўлення вынікаў:

у "звестках аб выніках" выбараў* у Палату прадстаўнікоў адсутнічаюць дадзеныя аб колькасці галасоў, пададзеных за кожнага кандыдата, з разбіўкай па акругах,¹⁰³ у аналагічных дадзеных для мясцовых Саветаў адсутнічае разбіўка па абласцях, а таксама звесткі аб агульнай колькасці выбаршчыкаў — у тым ліку тых, што атрымалі бюлетэні і прынялі ўдзел у галасаванні ў

¹⁰¹ Флагшток – Гомельшчына (@flagstok), "В Рогачеве администрация больницы потребовала от пациентов, находящихся на лечении, обязательного голосования. Отказывающимся пригрозили выпиской из стационара и другими проблемами", Telegram, 25 лютага 2024 г. <https://t.me/flagstok/11507>

¹⁰² Гл. папярэдняю аналітычную справаздачу па выніках назірання за выбарамі дэпутатаў у адзіны дзень галасавання 25 лютага 2024, С. 27 <https://elections2024.spring96.org/be/news/114566>

¹⁰³ Для параўнання, гл. фармат адлюстравання вынікаў галасавання.

асобных яго фарматах (адсутнічае таксама публікаваная раней¹⁰⁴ агульная інфармацыя аб тых, хто прагаласаваў датэрмінова, па месцы знаходжання і ў дзень выбараў на ўчастках).

У "звестках аб выніках" выбараў* як у Палату прадстаўнікоў, так і ў мясцовыя Саветы адсутнічаюць дадзеныя аб колькасці галасоў, пададзеных супраць усіх кандыдатаў, а таксама аб колькасці сапсаваных бюлетэняў.¹⁰⁵

Найважнейшым сведчаннем выбарчых фальсіфікацый з'яўляецца адсутнасць публікацыі даных па ўчастках для галасавання. ЦВК прыводзіць толькі абагульненыя даныя на ўзроўні ТВК. У адсутнасць такіх даных практычна немагчыма выкарыстоўваць статыстычныя спосабы аналізу вынікаў. Тым не менш нават абагульненыя даныя дазваляюць выказаць здагадку пра розную ступень "матэматычнай" кампетэнтнасці на ўзроўні абласцей: улады даўно навучыліся "маляваць" вынік так, каб ён быў падобны на сапраўдны. Вядома, што "маляванне" або "спосаб калькулятара" прадугледжвае спачатку выбар адсотка (яўкі або аддадзеных за кандыдата галасоў), а потым, падганяючы пад адсотак уласна колькасці выбаршчыкаў (якое на нармальных выбарах з'яўляецца вынікам падліку подпісаў у рэгістрацыйных спісах або бюлетэнях). Раней, у перыяд станаўлення сістэмы "малявання", у выніках трапляліся "ідэальныя лічбы", калі абсалютная колькасць выбаршчыкаў у дакладнасці адпавядала адсотку без акруглення (50,55% ад 100 000 чалавек — гэта ад 50 545 да 50 554 чалавек, пры ідэальнай лічбе ў 50 550), цяпер лічбы выглядаюць больш натуральна, але як мяркуецца, Мінск і Мінская вобласць больш упэўнена акругляюць колькасці, а астатнія вобласці імкнуцца быць бліжэй да верагодна "рэкамендаваных" паказчыках.

	Брэсцкая вобласць	Віцебская вобласць	Гомельская вобласць	Гродзенская вобласць	Мінская вобласць	Магілёўская вобласць	г. Мінск	Рэспубліка Беларусь
Агульная колькасць выбаршчыкаў	985739	842191	1051624	735435	1136524	783925	1290547	6825985
Колькасць выбаршчыкаў, якія ўзялі ўдзел у галасаванні	757821	642186	799108	568625	847324	604727	794646	5014437

¹⁰⁴ Гл. прыклад падвядзення вынікаў выбараў у мясцовыя Саветы дваццаць восьмага склікання: <https://www.rec.gov.by/uploads/folderForLinks/elections-ms28-elect-56-57.pdf>

¹⁰⁵ ЦВК, звесткі аб выніках выбараў дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў, дата доступу 21 сакавіка 2024 г. <https://www.rec.gov.by/uploads/files/Pdf/2024/stat64.pdf> ЦВК, звесткі аб выніках выбараў дэпутатаў мясцовых Саветаў дэпутатаў, дата доступу 21 сакавіка 2024 г. <https://www.rec.gov.by/uploads/files/Pdf/2024/stat65-66.pdf>

Працэнт, паказаны ЦВК (акруглены да сотых)	76.88	76.25	75.99	77.32	74.55	77.14	61.57	73.46
Разліковы працэнт, округлены да тысячных	76.878	76.252	75.988	77.318	74.554	77.141	61.574	73.461
Розніца, якая падлягае акругленню	0.002	-0.002	0.002	0.002	-0.004	-0.001	-0.004	-0.001

На сайце ЦВК не апублікаваныя пайменныя спісы абраных дэпутатаў. Спіс дэпутатаў у Палату прадстаўнікоў можна знайсці ў дзяржаўных СМІ,¹⁰⁶ пайменныя спісы дэпутатаў, абраных у мясцовыя Саветы рознага ўзроўню — на сайтах адпаведных выканаўчых камітэтаў. Пры гэтым не ўсе выканкамы апублікавалі спісы дэпутатаў Саветаў нават абласнога ўзроўню: на адведзеных прадстаўнічай уладзе старонках Мінскага, Магілёўскага, Брэсцкага абласных выканкамаў звесткі аб абраных дэпутатах адсутнічаюць.¹⁰⁷ Фрагментарна апублікаваныя і пайменныя спісы дэпутатаў у Саветы ніжніх узроўняў.¹⁰⁸

Паводле апублікаваных спісаў дэпутатаў, абноўлены склад як Палаты прадстаўнікоў, так і (прынамсі, абласных) Саветаў дэпутатаў носіць пераважна "наменклатурны" характар: пераважная большасць абраных кандыдатаў займаюць кіруючыя пасады.

Акрамя таго, у дваццаць дзявятым скліканні Палаты прадстаўнікоў:

37 жанчын (33,% ад усяго дэпутацкага корпуса),

усяго 1 дэпутат ва ўзросце да 31 года (што можа выклікаць здзіўленне, улічваючы вышэйзгаданы акцэнт на працы з моладдзю на ўсіх этапах

¹⁰⁶ БелТА, "ЦИК абнародавал фамилии депутатов Палаты представителей восьмого созыва", 26 фев.2024г. <https://www.belta.by/society/view/tsik-obnarodoval-familii-deputatov-palaty-predstavitelej-vosmogo-sozyva-617780-2024>

¹⁰⁷ Мінскі гарвыканкам, "Информация о Минском областном Совете депутатов", дата доступу 21 сакавіка 2024 г. <https://www.minsk-region.gov.by/soviet-deputatov/>

¹⁰⁸ Магілёўскі аблвыканкам, "Могилевский областной совет депутатов", дата доступу 21 сакавіка 2024 г. <https://mogilev-region.gov.by/category/predstavitelnaya-vlast/mogilevskiy-oblastnoy-soviet-deputatov> ,

Брэсцкі аблвыканкам, "Структура Брестского областного Совета депутатов и его органов", дата доступу 21 сакавіка 2024 г. <https://brest-region.gov.by/ru/struktura-oblastnogo-soveta-deputatov-i-ego-organov-354-ru/>

Мінскі гарвыканкам, "Итоги выборов депутатов Мингорсовета 29-го созыва подвели на заседании Минской городской избирательной комиссии", дата доступу 21 сакавіка 2024 г.

<https://minsk.gov.by/gorsoviet/mingorsoviet/materialy-iz-sljadera/261-20240228-itogi-vyborov-deputatov-mingorsoveta>

Гродзенскі аблвыканкам, "Депутаты", дата доступу 28 лют. 2024 г. [больш не дасягальна]

https://grodnorik.gov.by/ru/grodno_district_council_of_deputies/,²⁰<https://gomelisp.gov.by/leaders/representative-reign/>

электаральнай кампаніі, актыўную асвету праз дзейнасць прадзяржаўных моладзевых структур, стварэнне моладзевага савета пры ЦВК. Падобны вынік можа служыць чарговым сведчаннем дэманстратыўнага характару згаданых асветніцкіх мерапрыемстваў, якія не маюць сваёй мэтай стварэнне прасторы для свабоднай ініцыятывы маладых людзей (у тым ліку тых, што не з'яўляюцца чальцамі праўладных аб'яднанняў)

- 20 пераабраных дэпутатаў (з 20 зарэгістраваных кандыдатамі) Палаты прадстаўнікоў сёмага склікання (18,2%),
- 27 дэпутатаў мясцовых Саветаў папярэдняга склікання (24,5%).¹⁰⁹

Паводле дазеных ЦВК аб спецыяльных выбарчых рахунках для фармавання выбарчага фонду асоб, што вылучаюцца кандыдатамі ў дэпутаты,¹¹⁰ 29% кандыдатаў, якія прайшлі ў Палату прадстаўнікоў, не адкрывалі такія рахункі і, такім чынам, паспяхова "правялі" перадвыбарчую кампанію, не маючы на яе спецыяльна выдзеленых ва ўстаноўленым парадку сродкаў.¹¹¹ Важна адзначыць: неўзабаве пасля публікацыі папярэдняй аналітычнай справаздачы кампаніі, якая адзначае гэтую здагадку,¹¹² інтэрнэт-старонка са звесткамі аб рахунках кандыдатаў, стала недаступнай.¹¹³

У мясцовых Саветах дэпутатаў:

Доля жанчын вагаецца ад 27,3% у Саветах гарадскога (гаворка пра гарады абласнога падпарадкавання) узроўню да 54%, у Саветах пасялковага ўзроўню захоўваецца тэндэнцыя змяншэння колькасці жанчын у складзе прадстаўнічага органа з павелічэннем яго ўзроўню (29,4% жанчын у Саветах вышэйшага — абласнога і Мінскага гарадскога — узроўню).¹¹⁴

Грамадзяне ва ўзросце да 31 года складаюць 3,2% ад агульнай колькасці абраных дэпутатаў (усяго 4 дэпутаты ва ўзросце да 31 года абраныя ў абласныя, Мінскі гарадскі Саветы), людзі, што пераабраліся ў дэпутаты мясцовых Саветаў папярэдняга склікання ў агульным складаюць 50% ад усяго корпуса.

пасада / абласны Савет дэпутатаў	Гомельскі	Гродзенскі	Віцебскі
агульная колькасць дэпутатаў	57	60	60

¹⁰⁹ ЦВК, Звесткі аб складзе абраных дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў, дата доступу 21 сакавіка 2024 г. <https://www.rec.gov.by/uploads/files/Pdf/2024/stat70.pdf>

¹¹⁰ <https://belarusbank.by/ru/33139/41509/41530>

¹¹¹ Гл. аналітычную справаздачу па выніках назірання за перадвыбарнай агітацыяй: <https://elections2024.spring96.org/be/news/114538>

¹¹² Гл. папярэдняю аналітычную справаздачу па выніках назірання за выбарамі дэпутатаў у адзіны дзень галасавання 25 лютага 2024 года: <https://elections2024.spring96.org/be/news/114566>

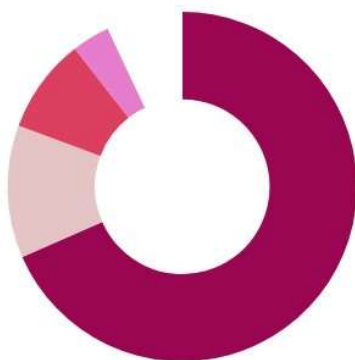
¹¹³ <https://belarusbank.by/ru/33139/41509/41530>

¹¹⁴ ЦВК, Звесткі аб складзе абраных дэпутатаў мясцовых Саветаў дэпутатаў, дата доступу 21 сакавіка 2024 г. <https://www.rec.gov.by/uploads/files/Pdf/2024/stat71-72.pdf>

дырэктар / намеснік дырэктара / начальнік арганізацыі	39 (68,4%)	41 (68,3%)	41 (68,3%)
кіруючая пасада ў мясцовым Савеце дэпутатаў / выканаўчым камітэце	7 (12,3%)	11 (18,3%)	8 (13,3%)
галоўны ўрач	5 (8,8%)	4 (6,7%)	3 (5%)
кіруючая пасада ў прадзяржаўным грамадскім аб'яднанні	2	-	3
сябра партыі "Белая Русь"	28 (49,1%)	27 (45%)	31 (51,7%)
сябра Камуністычнай партыі Беларусі	3	2	1
беспартыйны	24 (42,1%)	31 (51,7%)	25 (41,7%)

ХТО СТАЎ ДЭПУТАТАМІ

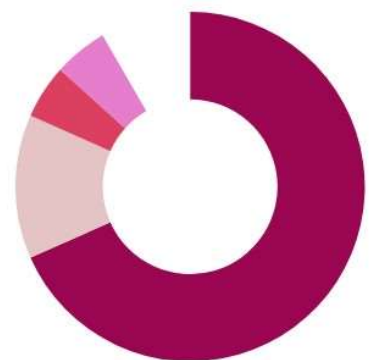
Кар'ерны шлях абраных

Гомельскі абласны савет,
57 дэпутатаў

Гродзенскі абласны савет,
60 дэпутатаў

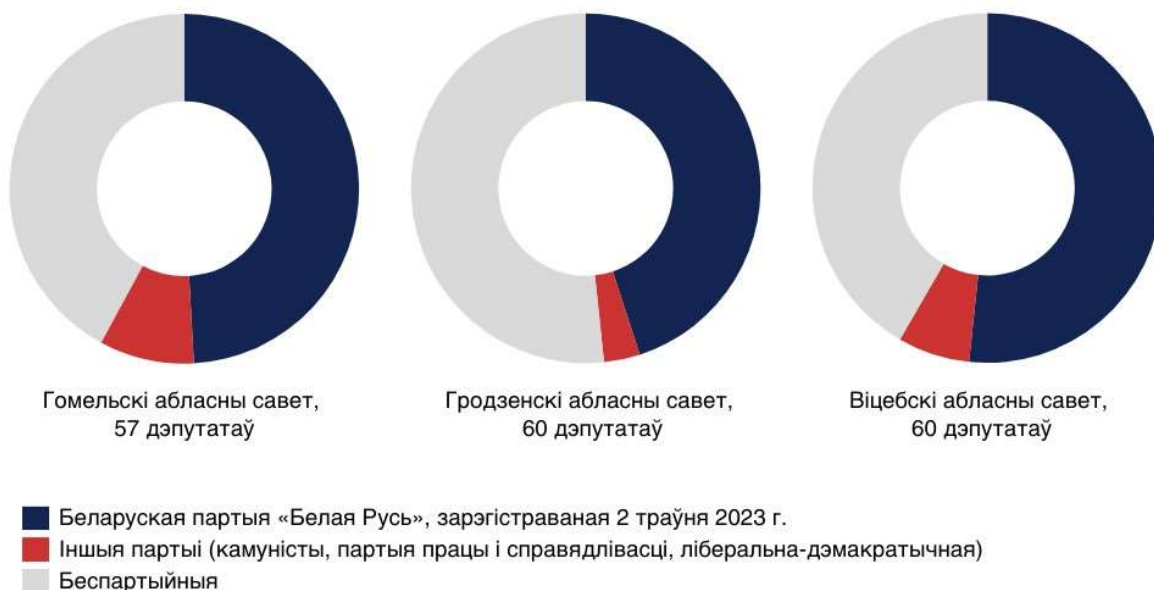

Віцебскі абласны савет,
60 дэпутатаў

- дырэктар/намеснік дырэктара/начальнік арганізацыі
- кіруючая пасада ў мясцовым Савеце дэпутатаў/выканаўчым камітэце
- галоўны ўрач
- кіруючая пасада ў прадзяржаўным грамадскім аб'яднанні
- нейкі іншы кар'ерны шлях

ХТО СТАЎ ДЭПУТАТАМІ

Партыйная прыналежнасць абраных

СКАРГІ І ЗВАРОТЫ

Сітуацыя з абскарджаннем парушэнняў выбарчых правоў на выбарах*2024 кантраставала з папярэднімі выбарчымі кампаніямі. Скаргаў і зваротаў, мяркуючы па ўсім, было настолькі мала, што ЦВК у адрозненне ад мінулых выбараў вырашыў не публікаваць адпаведны раздзел на сваёй старонцы. Гэта, з аднаго боку з'яўлялася следствам пануючай атмасферы страху ў ходзе дадзенай выбарчай кампаніі, калі любая нязгода з парушэннямі ўспрымалася патэнцыяльнымі суб'ектамі абскарджання як небяспечнае для сябе дзеянне, а з другога – адсутнасцю незалежных кандыдатаў у дэпутаты і ў цэлым апазіцыйных палітычных партый, якія былі заўсёды актыўнымі ў абскарджанні парушэнняў правоў сваіх прадстаўнікоў, у прыватнасці ў працэсе фармавання выбарчых камісій.

Па дадзеных ЦВК,¹¹⁵ на этапе рэгістрацыі кандыдатаў у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў з 25 асоб, якім было адмоўлена ў рэгістрацыі, 5 чалавек падалі

¹¹⁵ ЦВК, Звесткі аб разглядзе скаргаў на адмову ў рэгістрацыі кандыдатамі ў дэпутаты Палаты прадстаўнікоў, дата доступу 21 сакавіка 2024 г. <https://www.rec.gov.by/uploads/files/Pdf/2024/stat42.pdf>

скаргі, з якіх 4 скаргі былі разгледжаны выбарчымі камісіямі і 1 – судом. У задавальненні ўсіх скаргаў – адмоўлена.

ЗВЕСТКІ аб разглядзе скаргаў на адмову ў рэгістрацыі кандыдатамі ў дэпутаты Палаты прадстаўнікоў

Саветы дэпутатаў	Колькасць адмоваў у рэгістрацыі	Разгледжана скаргаў на адмову ў рэгістрацыі			
		выбарчымі камісіямі		судамі	
		агулам	адмоўлена ў задавальненні	агулам	адмоўлена ў задавальненні
Брэсцкая вобласць	5	2	2	1	1
Віцебская вобласць	2	1	1		
Гомельская вобласць	3				
Гродзенская вобласць	3				
Мінская вобласць	3				
Магілёўская вобласць	1				
г. Мінск	8	1	1		
АГУЛАМ	25	4	4	1	1

На сайтах Брэсцкага¹¹⁶ і Віцебскага абласных выканаўчых камітэтаў апублікаваныя рашэнні па скаргах на рашэнні аб адмовах у рэгістрацыі кандыдатамі ў дэпутаты Палаты прадстаўнікоў.

¹¹⁶ Рашэнні Брэсцкай абласной выбарчай камісіі ад 02.02.2024 № 9, 10: <https://www.brest-region.gov.by/ru/edg-2024-ru/page/1>

Так, згодна з рашэннем Віцебскай абласной выбарчай камісіі¹¹⁷ ад 01.02.2024 №14, "Нішчыменку С.А. адмовілі ў рэгістрацыі кандыдатам у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў па Кастрычніцкай выбарчай акрузе № 20. Падставай для адмовы ў рэгістрацыі паслужыла непрадастаўленне Нішчыменкам С.А. звестак, якія адлюстроўваюцца ў дэкларацыі аб прыбытках і маёмасці. А менавіта ўстаноўлена, што ў дэкларацыі адлюстраваныя прыбыткі, атрыманыя з 1 снежня 2022 г. па 1 снежня 2023 г.

У адпаведнасці з пунктам 3 пастановы Цэнтральнай выбарчай камісіі Рэспублікі Беларусь ад 21 лістапада 2023 года № 34 "Аб растлумачэнні парадку дэкларавання даходаў і маёмасці пры правядзенні выбараў дэпутатаў у адзіны дзень галасавання 25 лютага 2024 года "у раздзеле 1 дэкларацыі паказваюцца прыбыткі, атрыманыя з 1 студзеня 2022 г. па 31 снежня 2022 г. Дэкларацыя з указаннем даходаў, атрыманых за перыяд з 1 студзеня 2022 г. па 31 снежня 2022 г. не прадастаўлена".

Брэсцкая абласная выбарчая камісія разгледзела дзве скаргі на рашэнні аб адмовах у рэгістрацыі кандыдатамі ў дэпутаты Палаты прадстаўнікоў:

1. Хілько А. В. адмоўлена ў рэгістрацыі кандыдатам у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў па Кобрынскай выбарчай акрузе № 12. Падставай для адмовы ў рэгістрацыі паслужыла наяўнасць у падпісных лістах па вылучэнні кандыдата ў дэпутаты больш за 15% недакладных подпісаў ад агульнай колькасці правяраных подпісаў.¹¹⁸
2. Перапяляку Т. В. адмоўлена ў рэгістрацыі кандыдатам у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў па Пружанскай выбарчай акрузе №9. Падставай для адмовы ў рэгістрацыі паслужыў факт, што да цяперашняга часу Перапяляка Т.В. не падаў дакументы аб выхадзе з грамадзянства Украіны.¹¹⁹

Па дадзеных ЦВК,¹²⁰ на этапе рэгістрацыі кандыдатаў у дэпутаты мясцовых Саветаў з 119 асоб, якім адмоўлена ў рэгістрацыі, 9 чалавек падалі скаргі, з якіх 8 скаргаў разгледжаныя выбарчымі камісіямі і 1 – судом. У задавальненні 6 скаргаў – адмоўлена, 3 – пакінутыя без разгляду.

ЗВЕСТКІ аб разглядзе скаргаў на адмову ў рэгістрацыі кандыдатамі ў дэпутаты мясцовых Саветаў:

¹¹⁷ Рашэнне Віцебскай абласной выбарчай камісіі ад 01.02.2024 № 14: <https://vitebsk-region.gov.by/ru/vybory-2024/>

¹¹⁸ Рашэнні Брэсцкай абласной выбарчай камісіі ад 02.02.2024 № 10: <https://www.brest-region.gov.by/uploads/files/EDG/Reshenie-oblastnoj-izbiratelnoj-komissii-10.pdf>

¹¹⁹ Рашэнні Брэсцкай абласной выбарчай камісіі ад 02.02.2024 № 9: <https://www.brest-region.gov.by/uploads/files/EDG/Reshenie-oblastnoj-izbiratelnoj-komissii-9.pdf>

¹²⁰ ЦВК, звесткі аб разглядзе скаргаў на адмову ў рэгістрацыі кандыдатамі ў дэпутаты мясцовых Саветаў, дата доступу 21 сакавіка 2024 г. <https://www.rec.gov.by/uploads/files/Pdf/2024/stat43-44.pdf>

Саветы дэпутатаў	Колькасць адмоваў у рэгістрацыі	Разгледжана скаргаў на адмову ў рэгістрацыі				
		выбарчымі камісіямі			судамі	
		агулам	адмоўлена ў задавальненні	пакінута без разгляду	агулам	адмоўлена ў задавальненні
абласныя і Мінскі гарадскі	20					
раённыя	47	3	2	1		
гарадскія (гарадоў абласнога падпарадкавання)	20	2	1	1		
городские (городов районного подчинения)						
паялковыя						
сельскія	32	3	2	1	1	1
АГУЛАМ	119	8	5	3	1	1

Паведамлялася аб абскарджанні¹²¹ ў Гомельскую абласную выбарчую камісію дзвюх адмоваў у рэгістрацыі ў мясцовыя Саветы. Адмова раённай выбарчай камісіі ў рэгістрацыі кандыдатам у дэпутаты ў райсавет, бо быў парушаны парадак прадастаўлення дэкларацыі аб даходах, прызнаны правамерным. Інфармацыі аб далейшым абскарджанні рашэння абласной выбарчай камісіі ў судзе не было. Скарга на адмову сельскай выбарчай камісіі ў рэгістрацыі кандыдату ў дэпутаты сельскага Савета з-за наяўнасці ў падпісных лістах па вылучэнні больш за 15% недакладных подпісаў, была пакінутая без разгляду. Абласная выбарчая камісія паставіла, што скарга ўваходзіць у кола

¹²¹ Гомель Правда, "Две жалобы от претендентов в кандидаты в депутаты местных советов рассмотрели на заседании областной избирательной комиссии", 1 февраля 2024 г.
<https://gp.by/novosti/obshchestvo/news281561.html>

кампетэнцый раённай выбарчай камісіі, якая з'яўляецца для сельскай камісіі вышэйстаячай.¹²²

Згодна з рашэннем Віцебскай абласной выбарчай камісіі ад 01.02.2024 №15,¹²³ "Грунтаву В.В. адмоўлена ў рэгістрацыі кандыдатам у дэпутаты Віцебскага гарадскога Савета дэпутатаў. Падставай для адмовы ў рэгістрацыі паслужылі прадастаўленыя Грунтавым В.В. недакладныя звесткі ў дэкларацыі аб даходах і маёмасці. Устаноўлена, што ў пункце 2 раздзела II "Звесткі аб маёмасці" дэкларацыі адсутнічае інфармацыя аб аўтамабілі "...", пастаўленым на ўлік у ДАІ 24.12.2015. Гэты факт пацвярджаецца паведамленнем МРЭА ДАІ УУС Віцебскага аблвыканкама ад 17 студзеня 2024 г. № 52/10/2236. У адпаведнасці з прадастаўленай даведкай аб спісанні аўтамабіля ад 31.01.2024 "... (аўтамабіль) зняты з уліку ў сувязі з утылізацыяй у перыяд з 01.01.2024 па 31.01.2024. На момант запаўнення дэкларацыі 12.01.2024 года транспартны сродак ..." знаходзілася ва ўласнасці Грунтава В.В."

Як заявіў¹²⁴ Ігар Карпенка, старшыня ЦВК, "агулам было пададзена 12 скаргаў на адмовы ў рэгістрацыі кандыдатаў у дэпутаты, у тым ліку 2 скаргі ў суды. У задавальненні скаргаў было адмоўлена ў сувязі з невыкананнем асобамі, якія вылучаліся, патрабаванняў заканадаўства па колькасці дакладных подпісаў пры вылучэнні грамадзянамі, пераліку патрэбных дакументаў, прадастаўленні недакладных дадзеных аб даходах і маёмасці, неадпаведнасці гэтых асоб патрабаванням закона".

Кіраўнік штаба місіі назіральнікаў ад СНД на выбарах Леанід Анфімаў¹²⁵ паведаміў, што ў суды пададзеныя 6 скаргаў,¹²⁶ звязаных з выбарчай кампаніяй, якія пакінутыя без задавальнення.¹²⁷

Віцебская абласная выбарчая камісія рашэннем ад 27.12.2023 г. № 9¹²⁸ пакінула скаргу¹²⁹ на рашэнне Віцебскай гарадской выбарчай камісіі ад

¹²² Гл. аналітычную справаздачу па выніках назірання за вылучэннем і рэгістрацыяй кандыдатаў, С. 25, <https://elections2024.spring96.org/be/news/114270>

¹²³ Рашэнне Віцебскай абласной выбарчай камісіі ад 01.02.2024 № 15: <https://vitebsk-region.gov.by/ru/vybory-2024/>

¹²⁴ ЦИК, "Игорь Карпенко рассказал международным наблюдателям о регистрации кандидатов в депутаты", 24 февраля 2024 г. <https://rec.gov.by/ru/from-telegram-ru/view/igor-karpenko-rasskazal-mezhdunarodnym-nabljudateljam-o-registratsii-kandidatov-v-deputaty-1547-2024/>

¹²⁵ СТБ, "Не будет ОБСЕ, ну так что?" Как в Беларуси готовятся к выборам и чему научил август 2020-го – интервью с Леонидом Анфимовым", 11 февраля 2024 г. <https://ctv.by/ne-budet-obse-nu-tak-hto-kak-v-belarusi-gotovjatsya-k-vyboram-i-chemu-nauchil-avgust-2020-go>

¹²⁶ Верховный суд, "Избирательная кампания 2024 года: состоялась встреча первого заместителя Председателя Верховного Суда Республики Беларусь Валерия Калининвича и руководителя штаба Миссии наблюдателей от СНГ Леонида Анфимова", 7 февраля 2024 г.

https://court.gov.by/ru/justice/press_office/4f8509553b67469c.html

¹²⁷ Гл. <https://spring96.org/be/news/114354>

¹²⁸ Рашэнне Віцебскай абласной выбарчай камісіі ад 27.12.2023 г. № 9: <https://vitebsk-region.gov.by/uploads/files/28-12-23-10.docx>

¹²⁹ Гл. <https://elections2024.spring96.org/ru/news/113814>

22.12.2023 № 3 аб адмове ў рэгістрацыі ініцыятыўнай групы выбаршчыкаў па вылучэнні кандыдатам у дэпутаты Віцебскага гарадскога Савета дэпутатаў Яскевіч без разгляду, так як заяўнікам не выкананыя тэрміны падачы скаргі: *"Рашэнне Віцебскай гарадской выбарчай камісіі прынята 22.12.2023. Скарга накіраваная 26 лістапада 2023 года (арфаграфія захаваная), пра што сведчыць дата на заяве Яскевіч І. Г. і дата рэгістрацыі ў часопісе ўваходных дакументаў"*.

1 сакавіка 2024 г. адбылося пасяджэнне ЦВК¹³⁰ па выніках выбараў, на якім выступалі, у тым ліку, старшыні абласных і Мінскай гарадской выбарчых камісій. Старшыні агучылі інфармацыю па скаргах і зваротах. Так, старшыня Брэсцкай абласной выбарчай камісіі паведаміў, што *"ў Новазасімавіцкую сельскую выбарчую камісію Пружанскага раёна паступіла скарга ад кандыдата ў дэпутаты Новазасімавіцкага сельскага савета аб паўторным падліку галасоў у сувязі з наяўнасцю на яго думку парушэнняў выбарчага заканадаўства. Паколькі рашэнне аб падліку галасоў можа прыняць вышэйстаячая выбарчая камісія, то заяўніку дадзены адказ аб неабходнасці звяртацца ў Пружанскую раённую выбарчую камісію. Ён гэтым правам не скарыстаўся"*.

У Віцебскую, Мінскую, Гродзенскую, Гомельскую абласныя і Мінскую гарадскую камісіі скаргаў па выніках выбараў не паступала.

¹³⁰ ЦИК, "Заседание Центральной комиссии", 1 марта 2024 г. <https://www.rec.gov.by/ru/news-view/zasedanie-tsentralnoj-komissii-1613/>